

Ўзбекистон Республикаси Президентининг

Ф А Р М О Й И Ш И

ҚАТАҒОН ҚУРБОНЛАРИНИНГ МЕРОСИНИ ЯНАДА ЧУҚУР ЎРГАНИШ ВА УЛАР ХОТИРАСИНИ АБАДИЙЛАШТИРИШГА ДОИР ҚЎШИМЧА ЧОРА-ТАДБИРЛАР ТЎҒРИСИДА

Бошланиши 1-бетда

Қатагон қурбонларини вилоят, туман ва шаҳарлар кесимида номма-ном аниқлаш, уларнинг ҳаёти ва фаолияти, тарихий хизматлари ҳақидаги маълумотларни, архив ва музейларда сақланаётган ҳужжатларни тўплаш ва ўрганиш бўйича ушбу гуруҳларнинг фаолиятини самарали ташкил этиш;

Қатагон қурбони бўлган юртдошларимизнинг авлодлари ва яқинлари, ўша давр воқеаларини чуқур биладиган кишиларнинг хотираларини эътибор олиш, оилавий архив ва кутубхоналарда сақланаётган тарихий материалларни, ноёб суратларни тўплаш ишларини мувофиқлаштириш; аниқланган қатагон қурбонларининг номларини Тошкент шаҳридаги "Шаҳидлар хотираси" ёдгорлик мажмуасида барпо этиладиган рамзий китоб саҳифаларига киритиш;

шаҳид бўлган юртдошларимиз хотирасини келгуси авлодларга беэволат етказиш мақсадида кўп жилдлиқ "Қатагон қурбонлари" китоби нашрга тайёрланиши ва чоп этилишини таъминлаш;

Қатагон қурбонлари хотираси давлат музейи ҳамда унинг ҳудудлардаги олий таълим муассасалари қoшидаги бўлимларнинг фондлари ва экспозицияларини янги топишга маълумотлар, ҳужжатлар ва бошқа экспонатлар билан мунтазам равишда бойитиб борилишини ташкиллаштириш;

хориждаги турли архив, музей, кутубхона ва бошқа илмий-маърифий муассасалар ҳамда тегишли мутахассислар билан ҳамкорлик ўрнатган ҳолда, илмий экспедициялар ташкил этиш;

ўрганишлар жараёнида аниқланган, муайян сабабларга кўра, реабилитация қилинмай қoлиб кетган қатагон қурбонларини оқлаш юзасидан белгиланган тартибда тақлифлар киритиб бориш;

қатагон қурбонлари ҳаёти ва фаолиятини илмий тадқиқ этиш, улар ҳақида илмий-тарихий китоблар, бадий ва ҳужжатли фильмлар яратиш ишларини мувофиқлаштириш;

қатагон қурбонлари хотирасини абадийлаштириш мақсадида улар туғилиб вояга етган ва истикомат қилган маҳаллар ва умумтаълим мактабларида хотира бурчакларини ташкил этиш;

"Инсон — азиз, хотира — муқаддас" деган ғоя асосида барча туман, шаҳар ва маҳалларда аҳоли, айниқса, ёш авлодни мустақиллик ва адолат тантанаси учун курашган фидойи ота-боболаримизнинг хотирасига ҳурмат руҳида тарбиялаш, уларнинг кўрсатган жасорати ва ибратли фаолиятларини тарғиб этишга қаратилган маънавий-маърифий тарғибот ишларини ташкил этиш.

4. Қатагон қурбонларининг номларини тиклаш ва хотирасини абадийлаштириш бўйича "Йул харитаси" 2-иловага мувофиқ тасдиқлансин.

5. Ишчи гуруҳга қатагон қурбонлари номларини аниқлаш ва уларнинг хотирасини абадийлаштириш билан боғлиқ ишларни амалга ошириш учун давлат органлари ва бошқа ташкилотларнинг, илмий-тадқиқот муассасаларининг юқори малакали мутахассисларини, экспертларини, шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатлардаги дипломатик ваколатхоналари вакилларини жалб этиш ҳуқуқи берилсин.

6. Вазирлар Маҳкамаси икки ой муддатда Тошкент шаҳридаги "Шаҳидлар хотираси" ёдгорлик мажмуасида қатагон қурбонларининг

номлари қайд этиладиган рамзий китобни яратиш, Қатагон қурбонлари хотираси давлат музейи ва унинг ҳудудлардаги олий таълим муассасалари қoшидаги бўлимларининг, шунингдек, "Шаҳидлар хотираси" жамоат фондининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, фондининг ҳомиёлар гуруҳи тарқибини янгилаш ва улар томонидан қўллаб-қувватлашни кучайтириш ҳамда халққаро молия институтлари, хорижий ташкилотлар, донор мамлакатлар ва ташкилотларнинг грантларини жалб этиш юзасидан Ҳукумат қарорини қабул қилсин.

Бунда, жумладан, хориждаги турли архив, музей, кутубхона ва бошқа илмий-маърифий муассасалар ҳамда тегишли мутахассислар билан ҳамкорлик қилиш, чет элдаги мавжуд манбаларни излаб топиш ва ўрганиш, шунингдек, қатагон қурбонлари ҳақида янги бадий ва ҳужжатли фильмлар тайёрлаш, хотира китоблари ва фотоальбомларини нашр этиш, ташкилий ишларни молиялаштириш масалалари кўзда тутилсин.

7. Аxbорот ва оммавий коммуникациялар агентлиги, Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси, Ўзбекистон Миллий аxbорот агентлиги ва бошқа оммавий аxbорот воситаларига ушбу фармойиш ижросини таъминлашга қаратилган тадбирларни кенг ёритиш, мавзуга оид телекўрсатув ва радиокўрсатувларни эфирга узатиш ҳамда маълумот нашрлари ва Интернет саҳифаларида мақолалар эълон қилиш тавсия этилсин.

8. Мазкур фармойишнинг ижросини назорат қилиш Ўзбекистон Республикасининг Бош вазир А.Н.Арипов, Ўзбекистон Республикаси Президентининг маслаҳатчилари Р.С.Қосимов ва А.А.Абдувахитов зиммасига юклансин.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Тошкент шаҳри, 2020 йил 8 октябрь

Ш. МИРЗИЁЕВ

Муносабат

АЖДОДЛАРИМИЗНИНГ БУЮК ЖАСОРАТИ — АВЛОДЛАРГА ИБРАТ

Бошланиши 1-бетда

Президентимиз томонидан "Қатагон қурбонларининг меросини янада чуқур ўрганиш ва улар хотирасини абадийлаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги фармойишнинг имзоланиши эса буюк аждодларимизнинг бой маънавий мероси, уларнинг юртимиз озодлиги йўлида кўрсатган жасорати ҳамда еркин хотирасига ҳар қачонгидан кўра бугун жуда катта эътибор қаратилаётганини аниқлатади.

Фармойишда белгиланган асосий вазифалардан бири, қатагон қурбони бўлган юртдошларимизнинг авлодлари ва яқинлари, ўша давр воқеаларини чуқур биладиган кишиларнинг хотираларини эътибор олиш, оилавий архив ва кутубхоналарда сақланаётган тарихий материалларни, ноёб суратларни тўплаш ишларини мувофиқлаштириш эканини таъкидлаш мумкин.

Ҳақиқатдан ҳам, яқин-яқингача қатагон қурбонлари деганда, ўтган асрнинг 30-йилларида қиргинга учраган машҳур ҳадидчилик ҳаракатининг беш-ўн намоёндаларини тушуниб, уларнинг ҳаёти ва фаолиятини ўрганиб, ёшларимизга етказиб қолганимиз. Ҳаттоки, уларнинг ҳам айримларининг номлари деярли тилга олинмай қўйилганини кўпчилик билмайди. Шунга яраша,

бу борада олиб борилаётган илмий-тадқиқот ишларининг кўлами ҳам тор доирада чекланиб қолган.

Қолаверса, унганча бўлган даврларда ҳам мустамаккачилар томонидан юртимиз озодлиги учун курашган аждодларимиз шафқатсизларча қириб ташланган, жаҳиятнинг таянчи бўлган тадбиркорларнинг мулклари тортиб олинган, қулоқ қилинган.

Миллий озодлик ҳаракати аъзоларини "босмачи" сифатида онгимизга синдириш учун ҳар қандай тарғибот усулларидан, айниқса, кино санъатидан унумли фойдаланилгани ҳеч кимга сир эмас. Уша пайтларда истиқлол учун жонини фидо қилиб, шаҳид бўлганлар, миллий озодлик ҳаракатларига бош бўлган аждодларимиз ҳақидаги асл ҳақиқатни кенг оммага етказиш биз учун ҳам фарз, ҳам қарзидир.

Шу маънода, давлатимиз раҳбарининг ушбу фармойиши ўтмишимизга, хусусан, тарих фанига шу чоққача илмий онгимизни эгаллаб олган эски қарашлардан халос бўлиб, бутунлай янгича ёндашувларга йўл очиб беради. Нега деганда, деярли уч минг йиллик давлатчилик тарихимиз давомида юртимиз не-не босқинчиларни кўрмади?! Миллатимизнинг не-не асл фарзандлари она еримиз ҳимояси йўлида қурбон бўлмади?! Юртимизга ёпирилиб келган ҳар қандай ёв халқимизнинг озодлиқка ташналиги, ўз Ватанини

муқаддас деб билгани, унинг ҳимояси учун жонини фидо қилишга тайёр мардлари борлиги сабабли даф бўлди.

Демак, "Шаҳидлар хотираси" ёдгорлик мажмуаси бутун тарихимиз ичра озодлик ва юрт ҳимояси учун ҳалок бўлганларнинг барчаси хотирланиб, эъзозланадиган муқаддас маконга айланмоғи керак. У ерга қадам қўйган ҳар бир инсон, айниқса ёшлар бир ҳақиқатни — узоқ ўтмиш давомида буюк аждодларимиз бошига қандай офат муҳаббатлар тушмасин, ҳар сафар қайта оёққа туриб, ўзларининг юксак ватанпарварлиги, интеллектуал салоҳияти, тафаккури ва инсоний фазилатлари билан нафақат юртимиз, балки дунё тамаддунига улкан ҳисса қўшганини билдиришимиз керак.

Президентимиз Шавкат Мирзиёев, аввало, биз — тарихчилар олдига аниқ вазифаларни қўйди. Ватанимизнинг шонли тарихига доир мана шундай бўлиқларни ҳаққоний ўрганиш, тарихий адолатни тиклаш ва келгуси авлодларга беэволат етказиш каби бундай муҳим ишларга барчамиз бирдек бел боғлаб киришимиз зарур. Токи, янги Ўзбекистоннинг бугунги ёшлари аждодларимизнинг буюк жасоратидан ибрат олиб, ватанпарвар, юксак маънавиятли, чуқур билим ва замонавий тафаккурга эга баркамол авлод бўлиб вояга етсин!

ИНСОН — АЗИЗ, ХОТИРА — МУҚАДДАС

Бошланиши 1-бетда

Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Қатагон қурбонларининг меросини янада чуқур ўрганиш ва улар хотирасини абадийлаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги фармойиши бу борада олиб борилаётган ишларни янги босқичга олиб чиқишга хизмат қилиши, шубҳасиз.

Ушбу ҳужжатда "Инсон — азиз, хотира — муқаддас" деган ғоя асосида мамлакатимизда барча ёшларни мустақиллик ва адолат тантанаси учун курашган фидойи ота-боболаримизнинг хотирасига нисбатан юксак ҳурмат ва эҳтиром руҳида вояга етказиш вазифаси белгилангани айти мундоо бўлди. Қолаверса, қатагон қурбонлари билан боғлиқ тарихий маълумотларни ҳолис ва ҳаққоний ўрганиш, бу борада қамровни кенгрок олиш бугун жуда муҳим масала ҳисобланади. Назаримизда, бу ҳақида гап кетганда, биз фақат ўтган асрнинг ўттизинчи ва эллигинчи йилларидаги қатагонларни тушунмаслигимиз керак.

Тўғри, ўша йилларда халқимиз ўзининг қўллаб асл фарзандларидан жудо бўлди. Лекин тарихимиздаги қатагонлар фақат шулардан иборат эмас. Ўтмишда кимки юртимизга кўз олайтирган бўлса, бостириб келган бўлса, ҳаммаси биринчи галда халқимизнинг асл йўлбошчиларини, энг илгор вакилларини йўқ қилишга интиланган. Улар маънавиятимизни, қадриятларимизни, гўзал урф-одатларимизни оёқоси қилган, шонли тарихимизни, улғур боболаримиз босиб ўтган шарафли йўлни онгимиздан чиқариб ташлашга уринган. Аслида, миллатни ўзининг тарихидан, ўзлигидан айириб ҳам қатагондир. Чунки бундай элчи

бошқариш, йўлга солиш ва энг ёмони, қул қилиш осон кечган.

Тарих саҳифаларини варақласангиз, халқимизнинг озодлик ва миллий мустақиллик учун курашлари узоқ мезгилга бориб тақалишига гувоҳ бўласиз. Бундай босқинчилик даврида ҳам қўллаб қиргин ва қатагонлар бўлган, шаҳар ва қишлоқларимиз вайрон қилинган.

Қолаверса, XIX асрнинг охири ва XX аср бошларида ўлкаимизда кечган миллий озодлик курашлари, бир неча кўзголпонлар ҳам халқимиз ҳаётида энг оғир даврлар сифатида тарих саҳифаларига муҳридан қолди. Бу курашларда қанчадан-қанча беғуноҳ инсонларнинг қони тўқилди.

Ўтган асрнинг саксонинчи йилларида "пахта иши" деган ноҳақ айбловлар туфайли яна қўллаб юртдошларимиз ноҳақ жабр курганини ҳам унуттишга ҳаққимиз йўқ.

Кўпмиллатли халқимизнинг ана шундай фидойи фарзандлари, маърифатпарвар аждодларимиз ҳаёти ва фаолияти билан боғлиқ ҳолатларни чуқур ўрганиб, уларнинг ҳурмат-иззатини жойига қўйиш зиммамиздаги энг муҳим вазифалардан ҳисобланади.

Биз эндиликда тарихга тўғри кўз билан қараб, ўтмишда юз берган ҳодисаларга ҳолис баҳо беришимиз керак. Бир пайтлар йўл қўйилган хатолардан зарур хулосалар чиқариб, келажакка интилиб яшашимиз лозим.

Юртимизда ҳар йили истиқлол байрами арафасида бундай инсонларнинг хотирасини эъзозлаш аънанаси йўлга қўйилган. Кўп йиллардан буён ҳар йили 31 август — Қатагон қурбонларини ёд этиш куни сифатида кенг нишонлаб келинаётгани бунинг исботидир. Қолаверса, пойтахтимизда "Шаҳидлар

хотираси" ёдгорлик мажмуаси барпо этилиб, ушбу йўналишга ихтисослаштирилган жамоат фонди ва мухташам музей ташкил этилгани ҳам халқимизнинг улғур аждодларимизга бўлган юксак ҳурмат ва эҳтиромининг рамзидир.

Аслида, шаҳид дегани анча кенг қамровли тушунча. Тарихимизнинг турли даврларида халқимиз озодлиги ва ёруғ келажаги учун борлигини бағишлаб, бундай шарафли йўлда жонини фидо қилган аждодларимиз шаҳид ҳисобланади. Шундай экан, биз бу масалага янада кенгрок ёндашиб, турли даврларда эзгу мақсад йўлида шаҳид кетган аждодларимизнинг меросини чуқур ўрганишга эътибор қаратишимиз керак.

Президентимиз фармойишида қатагон қурбони бўлган юртдошларимизнинг ҳаёти ва фаолияти ҳақидаги маълумот ва ҳужжатларни илмий тадқиқ этиш, улар ҳақида ҳикоя қилувчи китоблар, кинофильмлар яратиш вазифалари белгилаб берилгани ҳам айти мундоо бўлди, деб ўйлайман. Шу билан бирга, мактаб ўқувчилари ва талабаларининг Қатагон қурбонлари хотираси давлат музейига экскурсияларини уюштириш орқали уларга аждодларимизнинг мустақиллик учун олиб борган курашлари ҳақида кенгрок билим бериш ҳам бугуннинг долзарб вазифасидир.

Одамларга тарихий адолатни, асл ҳақиқатни етказиш учун, халқимиз у кунларни билиши ва ҳеч қачон унутмаслиги, бугунги кунларнинг қадрига етиши учун шу ишларни қилишимиз зарур. Бундай эзгу саъий-ҳаракатлар ёшларимизда мустақиллигимизни асраб-авайлаш, жасур боболаримиз ҳаётидан ўрнак олиб яшаш ҳиссини янада мустаҳкамлашга ишонанам.

АКАДЕМИК ТУРСУНБОЙ РАШИДОВ

Ўзбекистон илм-фани оғир жудолуқка учради. Механика ва иншоотларнинг сейсмик мустаҳкамлиги соҳасидаги атоқли олим, Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси академиги Турсунбой Рашидов 2020 йил 7 октябрда 86 ёшида вафот этди.

Т.Рашидов 1934 йил 27 майда Тошкент шаҳрида туғилди. 1956 йили Ўрта Осие давлат университетини (ҳозирги Ўзбекистон Миллий университети) тугатиб, ушбу илмий дароғх аспирантурасида тахсил олди. 1964 йилда номзодлик, 1972 йилда докторлик диссертациясини ҳимоя қилди. 1984 йилда Ўзбекистон Республикаси Фанлар академиясининг академиги этиб сайланди.

Истеъодли олим ўзининг қарийб 65 йиллик илмий-педагогик фаолияти давомида Фанлар академиясининг М.Урозов номидаги Механика ва иншоотларнинг сейсмик мустаҳкамлиги институти лаборатория мудир, директори, Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат институти ректори, Фанлар академиясининг хайъат аъзоси,

бош илмий котиби, академик-котиби, вице-президенти ва бошқа лавозимларда самарали меҳнат қилиб, юртимиз илм-фани ривожига, юқори малакали кадрлар тайёрлашга муносиб ҳисса қўлди.

Т.Рашидов Ўзбекистонда мураккаб тармоқли ер ости иншоотларининг сейсмодинамика назарияси асосчиси бўлиб, республикамизда сейсмик мустаҳкамлик бўйича ўз илмий мактабини яратди. Заҳматқаш олим механика соҳасида фундаментал илмий изланишлар олиб бориш ва уларнинг натижаларини халқ хўжалиги тармоқларига татбиқ этишга бевосита раҳбарлик қилди. Айниқса, унинг раҳбарлигида сейсмик ҳудудларда ер ости иншоотлари учун қурилиш меъёрлари ва қоидалари ишлаб чиқилиб, шу асосда Тошкент шаҳри метрополитенининг янги сейсмик мустаҳкам конструкциялари яратилгани ушбу соҳа ривожига муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Академик Т.Рашидовнинг ўзи фаолият кўрсатган фан соҳасининг назарий ва амалий масалаларига бағишланган ўнлаб монографиялари, юзлаб илмий мақолалари, қўллаб ихтиролари юртимиз ва хориждаги олимлар ўртасида яхши маълум.

Жонқуяр устоз сифатида қўллаб ёшларга илм-фан сирларидан сабоқ берган таниқли олимнинг бевосита раҳбарлигида ўнлаб фан докторлари ва фан номзодлари тайёрланган.

Академик Т.Рашидовнинг мамлакатимиз илм-фанини ривожлантириш борасидаги хизматлари давлатимиз томонидан муносиб тақдирланди. У Беруний номидаги Ўзбекистон Республикаси давлат мукофоти совриндори, "Ўзбекистон Республикаси фан арбоби" фахрий унвони, "Меҳнат шухрати" ордени билан мукофотланган эди.

Атоқли олим, меҳрибон устоз, камтарин инсон Турсунбой Рашидовнинг хотираси қалбларимизда ҳамisha сақланиб қолади.

Ш. МИРЗИЁЕВ, Т. НОРБОЕВА, Н. ИСМОИЛОВ, А. АРИПОВ, Б. ЙЎЛДОШЕВ

Интервью

ХОТИН-ҚИЗЛАР ВА ЁШЛАРИ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШНИНГ ЯНГИ ТИЗИМИ ТАТБИҚ ЭТИЛАДИ

Бошланиши 1-бетда

Гулнора МАЪРУФОВА, Ўзбекистон Республикаси маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирининг биринчи ўринбосари:

— Кеча Президентимиз раислигида хотин-қизлар ва ёшлар масалаларига бағишланган тарихий йилгили бўлди, десак ҳеч муболага бўлмайди. Эндиликда ҳар жихатдан кўмакка, билим ва касб ўрганишга эҳтиёжи, энг муҳими, иштиёқи бор ишчи эшлар ва хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш мақсадида "аёллар дафтари" ва "ёшлар дафтари" ташкил этилади. Шу асосда ҳар бир хотин-қизнинг, ёшларимизнинг орзу-умидларини рўёбга чиқаришга кўмаклашилади. Бу жараёнда ҳеч ким четда қолмайди.

Таъкидлаш жоизки, йилгилида ҳар бир туман ва шаҳарлар миқёсида хотин-қизларни ва ёшларни қўллаб-қувватлаш учун махсус жамғармалар тўзилиши айтилди. Бу жамғармалар маблағлари махсус дафтарларга кирган хотин-қизлар ва ёшлар ҳаётини яхшилашга йўналтирилади.

Яна бир муҳим янгилик сифатида нодавлат касб-хўнар таълими марказлари орқали ёшлар ва аёлларга касбий кўникмаларни шакллантириш, уларни молиявий қўллаб-қувватлашга Тикланиш ва тарқиёт жамғармасидан 100 миллион доллар миқдордаги маблағ йўналтирилишини айтиш жоиз. Бу маблағлар ёшлар ва хотин-қизларни касб-хўнарга ўқитишга, уларга имтиёзли кредитлар ажратилишда жуда қўл келади, албатта.

Давлатимиз раҳбари кўтарилган масала юзасидан ҳар биримизга алоҳида вазифаларни ҳам юкляди. Энди биз ҳар бир хонадонга кириб, хотин-қизлар, уларнинг оила аъзолари муаммоларини ўрганишимиз. Уларга ечим топишга киришамиз. Мақсадимиз аниқ — ҳар бир оилادا соғлом муҳитни шакллантириш, бахтиёрлик олиб кириш.

— Давлатимиз раҳбари ёшларнинг ихтимой муаммоларини ечиш, таълим муассасалари битирувчилари бандлигини таъминлашга алоҳида эътибор қаратди. Бу борада энг муҳим масала уларни иқтисодий қўллаб-қувватлаш, деб топилди.

Эндиликда ҳар бир ёшнинг хоҳиш-истағига қараб ўқув курсларига жалб этиш, бизнесини йўлга қўйиш учун микроқарзлар тақдим этиш, ишга жойлаштиришнинг аниқ механизми жорий этилади. Ишонч билан айтиш мумкинки, ёшларни, хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш учун йўналтирилган ҳар қандай

инвестиция жуда тез натижа беради. Пировардида, улар ўз худуди ихтисодиётини оқсалтиришга ҳисса қўшади, энг муҳими, оиласи фаровонлигини таъминлайди.

Бунда ёшлар ишлари агентлигининг асосий вазифаларидан бири, бу — "ёшлар дафтари"ни шакллантириш. Давлатимиз раҳбари бу дафтарга киритилган ёшлар бўйича аниқ мезонларни ҳам белгилаб берди. "Ёшлар дафтари"га киритилган ёшлар билан манзилли ишлаш тизимини яратиш, бунда туман ва шаҳарлардаги секторлар масъуллари, агентлигимиз олдида аниқ вазифалар қўйилди.

Алишер САЪДУЛЛАЕВ, Ўзбекистон Республикаси Ёшлар ишлари агентлиги директори:

га қаратилган "аёллар дафтари" ва "ёшлар дафтари"ни юритиш вазифаси қўйилди. Бу рўйхатлар "темир дафтар"дан мутлақо фарқли бўлади ва ҳар бири алоҳида тизим сифатида юритилади.

Айни пайтда Қашқадарё вилоятида 18 ёшдан 30 ёшгача бўлган фуқаролар сони 386 минг нафарни ташкил этади. Афсуски, уларнинг 117 мингдан ортиги қаранда ишлаётганини аниқ билмаймиз. Демак, биз улар билан ишлашимиз керак. Маҳаллаларда юритилган дафтарлар рўйхатига киритилган ҳар бир йигит-қиз билан индивидуал суҳбатлар ўтказиш асосида уларнинг муаммолари, истак ва хоҳишлари ўрганилади. Давлат, ҳокимлик, сектор раҳбарлари томонидан уларга ҳар жабҳада кўмаклашилади.

Давлатимиз раҳбари ёшлар билан ишлашга уларни, аввало, ўқитиш, касбга тайёрлаш бўйича аниқ топшириқлар берди. Шу асосда ўғил-қизларни ўқитиш

марказларида, зарур бўлса қоллеж ва лицейларда кундузги ёки кечки курсларни очиб, касбга тайёрлаймиз.

Бугун вилоятимизда 31 дан 55 ёшгача бўлган аёллар сони 496 минг нафарни ташкил этади. Уларни ўқитиш, касбга тайёрлаш ёки тадбиркорлик фаолиятини йўлга қўйишда нодавлат-нотижорат ташкилотлари билан ҳамкорликда тегишли ёрдамларни кўрсатишимиз зарур.

Эндиликда, ҳокимликларда учта — "Саховат ва кўмак", ёшлар ва аёллар учун алоҳида жамғармалар бўлади ва бюджетдан тушган қўшимча маблағларнинг 30 фоизи шу жамғармаларга йўналтирилади. Қашқадарё вилоятида бюджет ҳисобига 186 миллиард сўм қўшимча маблағ туширилганини эътиборга олсак, уларнинг 30 фоизи жамғармаларга ўтказилиши қўллаб ёш ниҳолларнинг оёққа туришида катта ёрдам бўлади.

Таҳлил ва таққос

Жамшид РАУПОВ,
Молия вазирлиги ҳузуридаги
Бюджет-солиқ тадқиқотлари
институтини бўлим бошлиғи

РАҚАМЛАШТИРИШСИЗ ТАРАҚҚИЁТ БЎЛМАЙДИ

Хар бир даврнинг ўз долзарб вазифалари ва муаммолари бўлади. Бугунги кунимизнинг энг муҳим талабларидан бири рақамли иқтисодиётни жорий этишдир. 2020 йил мамлакатимизда Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили деб эълон қилиниб, бу борада кўламли ишлар бошланди. Хусусан, 28 апрелда давлатимиз раҳбарининг “Рақамли иқтисодиёт ва электрон ҳуқуқатни кенг жорий этиш чоратадбирлари тўғрисида”ги қарори қабул қилинди.

Айни кунда кўплаб тараққий этган мамлакатларда рақамли технологиялар иқтисодиёт ривожига ҳамда аҳоли фаровонлигига хизмат қилмоқда. Масалан, рақамли иқтисодиётни ривожлантириш жараёнини давлат томонидан тартибга солиш бўйича АҚШ, Европа Иттифоқи, Хитой, Корея, Япония ва Россия каби мамлакатларнинг тажрибаси бу борада асосан иккита — бозор ва маъмурий-бошқарув ёндашувлари мавжудлигидан далолат бермоқда.

АҚШда рақамли тараққий бўйича “Кун тартибда — рақамли иқтисодиёт” деб номланган биринчи ҳуқуқат дастури 2015 йилда ишлаб чиқилган. У мамлакат учун асосий имкониятларни таъминлайдиган тўртта блокни ўз ичига олади. Булар — эркин ва ошқора интернетни жадаллаштириш, ишонч ва хавфсизликни барқарорлаштириш, тармоққа эркин кириш ва барча хоҳловчилар учун профессионал кўникмаларни эгаллаш имконияти, инновациялар ҳамда таъсирчан самаралар берувчи ва эркин янги авлод технологияларини жорий қилиш.

Шундай қилиб, АҚШ сиёсати рақамли иқтисодиётни ривожлантиришга, бу жараёнда иштирок этадиган тармоқлар ва соҳалар улушини кўпайтиришга, IT-саноат билан шуғулланидиган тадбиркорларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашга қаратилган.

АҚШдан фарқи улорак, Европа Иттифоқида унга аъзо мамлакатлар иқтисодиёти ва саноат тармоқларининг рақамли ўзгаришини жадаллаштиришга қаратилган 30 дан ортиқ давлат миллий ва минтақавий дастурлари ҳамда стратегиялари мавжуд.

Европада рақамлаштиришга йўналтирилган янги йўналишни шакллантириш хусусий бизнесни маъмур лойиҳаларга жалб қилиш билан техника ва бозор инновацияларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш йўсинида амалга оширилмоқда. Қўйта давлатларнинг рақамлаштириш соҳасидаги сиёсатининг асосий тамойилларини ахборот-коммуникация технологиялари учун янги Европа қоидалари ва стандартларини ишлаб чиқиш, истеъмолчилар манфаатларини ҳимоя қилиш ҳамда тадқиқот ва инновацияларни қўллаб-қувватлашдан иборат жараён ташкил қилмоқда. Шарқий минтақада эса рақамли иқтисодиётнинг учта гиганти — Хитой, Жанубий Корея ва Япония бор. Бугун ҳақонда электрон транзакцияларнинг 40 фоиздан ортиқ улушига эга Хитой IT-технологиянинг энг йирик бозори ҳисобланади. Унинг рақамли тараққийи қудратли ички бозор, рақобатнинг юксак суръати ва тезлик билан ривож топаётган рақамли секторини давлат тарафидан ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш каби учта муҳим омил ҳисобига жадаллашмоқда.

Хитой Ахборот ва коммуникация технологиялари академиясининг 2019 йилдаги ҳисоб-китобларига кўра, рақамли иқтисодиётнинг янги ички маҳсулотнинг ўсишига қўшган ҳиссаси баъзи ривожланган давлатлар даражасидан ҳам ошиб кетиб, 67,7 фоизга етди. 2014 йилдан 2019 йилгача рақамли иқтисодиёт ЯИМнинг йиллик ўсиш суръатларига нисбатан 50 фоиздан юқорироқ бўлди. Бундан ташқари, Хитойнинг янги ички маҳсулотини 2019 йилда 99 триллион юанга етган ва бунда рақамли иқтисодиётнинг улуши 35,8 триллион юанга атрофида бўлиб, бу ЯИМнинг 36 фоизини ташкил этди. 2019 йилда рақамли иқтисодиётнинг ўсиш суръати 15,6 фоизни ташкил этди.

Шунингдек, 2005 йилда рақамли иқтисодиёт ҳажми атиги 2,6 триллион юань ёки ЯИМнинг 14 фоизига тенг бўлган. Демак, Хитойнинг рақамли иқтисодиёти ҳажми сўнгги 15 йил ичида 1300 фоизга ошган, шу билан бирга, иккинчи ва учинчи даражали саноат шу даврда мос равишда 340 ва 590 фоиз ўсди.

Жанубий Корея, ўз навбатида, 2018 йилдан 2022 йилгача мамлакатни ривожлантириш стратегиясида платформа асосидаги иқтисодиёт тараққийига суянишга ҳаракат

қилмоқда. Бу рақамли технологиялар ва глобал рақамли платформаларга асосланган иқтисодиётнинг янги туридир. Шу мақсад йўлида мамлакат ҳуқуқати тўртта дастурни амалга оширишга эътибор қаратмоқда. Булар катта маълумотлар майдонларини қайта ишлаш учун блокчейн технологиялари ва сунъий интеллектни ривожлантириш, рақамли савдо платформаларидан фойдаланиш учун бизнесни рағбатлантириш, водород ёқилғисини етказиб бериш учун логистика занжир тизими ва келажақ технологиялари бўйича 10 000 нафар мутахассис тайёрлашдан иборат.

Японияда мамлакат тараққийнинг узок муқаддатли мақсад ва вазифаларини белгилаб берадиган асосий ҳужжат 2016 йилда Япония ҳуқуқати томонидан йирик бизнес федерацияси — “Кэйдэнрэн” кўмагида қабул қилинган “Society 5.0” стратегиясидир. Ушбу стратегия фуқаролар фаровонлиги даражасининг ўсишини таъминлаш учун илм-фан ва технологияларни ривожлантириш мақсадида илгор рақамли технологиялардан фойдаланган ҳолда, вужудга келган ижтимоий-иқтисодий ва маданий тизимнинг ўзига хос туридир. Ушбу стратегия машур “Industry 4.0” концепциясига асосланган бўлиб, у нафақат ишлаб чиқариш муаммоларини ҳал этади, балки унинг мақсади жисмоний ва кибермақом интеграцияси орқали ижтимоий фаровонликни таъминлашга ҳам қаратилгандир.

Президентимиз раислигида 22 сентябрь кунини иқтисодий ва ижтимоий тараққийнинг фойт муҳим масаласига бағишлаб ўтказилган йилги рақамлаштириш соҳасида амалга оширилаётган ишлар, жорий йил якунлари ва 2021 йилнинг биринчи чорағига мўлжалланган лойиҳалар муҳокима этилди.

Рақамлаштириш иқтисодиёт тармоқларида тежамкорлик ва самарадорликни таъминлайди. Масалан, Тайлоқ ва Оқдёр туманларидаги шағал қарьериди машиналарнинг юк ҳажмини назорат қилиш тизими йўлга қўйилиши натижасида ойлик тушум 3 миллиард сўмдан 8 миллиард сўмга ошган.

Давлат солиқ қўмитасига норууда қарьерлардан фойдаланишда яширин иқтисодиётга барҳам бериш, бунинг учун ер қаъри қавладини, юк ҳажми ва машиналар ҳаракатини назорат қилувчи электрон тизимларни ишга тушириш вазифаси юклатилди.

Келгуси уч йилда нефть, газ ва энергетика соҳасида 18 та, металлургия бўйича 12 та, автосаноат тизимида 9 та, кимё саноатида 8 та, тоғ-кон геология тармоғида 4 та рақамлаштириш лойиҳаси режалаштирилган. Мисол учун, Муборак ва Шўртан нефть-газ қорхоналарида автоматлашган диспетчерлик хизмати жорий этилгани тўғрисида йилга 50 миллион куб метр газ ва 650 миң киловатт соат электр энергиясини тежаб қолишга замин яратилди. Асакадаги автомобиль заводида логистика, харидлар, хомашё ва бутловчи қисмлар ҳаракатини рақамлаштириш орқали 41 миллион доллар тежаш мумкин. Олмалиқ тоғ-кон металлургия комбинатидаги Ёшлик-1 ва Қалмоққир конларида транспорт комплекси автоматлашган бошқарув тизимини жорий қилиш ҳам шундай самарали лойиҳалардан. Бу орқали йилга 28 миллиард сўм маблағ тежаллади.

КЕЛГУСИ УЧ ЙИЛДА НЕФТЬ, ГАЗ ВА ЭНЕРГЕТИКА СОҲАСИДА 18 ТА, МЕТАЛЛУРГИЯ БЎЙИЧА 12 ТА, АВТОСАНОАТ ТИЗИМИДА 9 ТА, КИМЁ САНОАТИДА 8 ТА, ТОҒ-КОН ГЕОЛОГИЯ ТАРМОҒИДА 4 ТА РАҚАМЛАШТИРИШ ЛОЙИҲАСИ РЕЖАЛАШТИРИЛГАН. МИСОЛ УЧУН, МУБОРАК ВА ШЎРТАН НЕФТЬ-ГАЗ ҚОРХОНАЛАРИДА АВТОМАТЛАШГАН ДИСПЕЧЕРЛИК ХИЗМАТИ ЖОРИЙ ЭТИЛГАН ТУФАЙЛИ ЙИЛГА 50 МИЛЛИОН КУБ МЕТР ГАЗ ВА 650 МИҢ КИЛОВАТТ СОАТ ЭЛЕКТР ЭНЕРГИЯСИНИ ТЕЖАБ ҚОЛИШГА ЗАМИН ЯРАТИЛДИ.

Туман ва шаҳар ҳокимлари бир ойда 2-3 кун фақат рақамлаштириш билан шахсан шуғулланиши белгилади. Уларнинг фаолиятига ҳудудда рақамлаштириш қай даражада йўлга қўйилганига қараб баҳо берилади. Бу соҳада яхши натижа кўрсатган раҳбарларнинг маошига 30 фоизгача устама жорий қилинадиган бўлди.

Давлатимиз раҳбари ҳар доим аввало аҳоли энг кўп тўқнаш келаётган соҳаларни рақамлаштириш, одамларнинг оғирини енгил қилиш зарурлигини таъкидлайди. Шу талабдан келиб чиқиб, ишчи гуруҳлар томонидан 530 та ҳудудий ва 280 та тармоқ лойиҳаси тайёрланган.

Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлигига жорий йилда белгиланган 14 туманда ижтимоий муассасаларни тўлиқ рақамлаштириб, қолган ҳудудлар учун намуна қилиш бўйича кўрсатма берилди.

Масалан, “Электрон поликлиника” тизимини жорий қилиш орқали қоғоз ҳужжатлар 40 фоиз, навбат кутиш 60 фоиз қисқаради. Бунинг учун марказий шифохона ва поликлиникаларни тўлиқ рақамлаштириш лозим.

Жорий йил якуни бўйича ҳар бир тармоқ ва ҳудуд раҳбари рақамли иқтисодиёт соҳасида кескин ўзгариш қилиши

зарурлиги айтилди. Давлатимиз раҳбари бу янгиланишларни одамлар ўз ҳаётида, бюрократия ва коррупциянинг камайгани мисолида, давлат хизматларини кўрсатиш жараёни тезлашганда сезиши лозимлигини таъкидлади.

— Бугун кўриб чиқилаётган масала ривожланиш ва халқимиз ҳаётини яхшилаш борасидаги ишларимизнинг энг катта замини, — деди Президентимиз. — Буни барча ҳудуд ва тармоқ раҳбарлари тушуниб, дунё қарашини ўзгартириб, айтилган вазифалар ижросига қаттиқ киришишлари керак.

Рақамлаштириш ҳаётимизнинг ҳар бир жабҳасида меҳнат қилаётган фуқароларимизнинг оғирини енгил қилиши, уларнинг вақтларини тежаси, ишларнинг яхши ва сифатли бажарилишига кўмаклашиши бугунги кунда жаҳон тажрибасида ўз ибобтини топди. Бу борадаги технологиялар барча соҳаларда тараққий суратларини жадаллаштиради ва пировард мақсадларга тезроқ ва яхшироқ эришишга кўмаклашади. Шунинг учун ҳам давлатимиз раҳбарининг қўйидаги сўзлари эртанги кунимизга масъул бўлган ҳар бир юрtdошимиз учун фойт долзарб ҳисобланади:

“Рақамли иқтисодиётсиз мамлакат иқтисодиётининг келажаги йўқ”.

Тошкент шаҳрида эксперимент тариқасида “Шафдоф курилиш” миллий ахборот тизими ишга туширилди. У марказлаштирилган мольялаштириш манбаларидан, шу жумладан, инвестиция лойиҳалари ҳисобидан объектлар қурилиши жараёнида қўлланилади. 2021 йил 1 январга қадар тизим бутун мамлакат бўйлаб реал вақт режимида ишлайди.

Карантин марказларида сақланаётган шахсларнинг марказлашган ҳисоби ва карантин режими ҳолати устидан мониторинг олиб бориш мақсадида www.karantininfo.uz ахборот тизими ишлаб чиқилди. “ASKDOCTOR” беморларга онлайн маслаҳат бериш портали яратилиб, ишга туширилди.

Жорий йилда молья соҳасида ҳам янгиланишлар юз кўрсатди. Марказий банк Тошкент шаҳридаги ANOR BANK ва ТВБ банк гуруҳига фаолиятини амалга ошириш учун лицензия берди. Маъмур молья муассасалари Ўзбекистоннинг масофадан туриб хизмат кўрсатиши йўлга қўйган илк рақамли банклари

сифатида тарихга ва кини. Ушбу муассасалар фаолияти мижоз ва банк ўртасидаги муносабатларнинг одатий моделини тубдан ўзгаришига қаратилган.

ANOR BANK инновацион чакана маҳсулотларни ривожлантириш, кичик ва урта бизнесга хизмат кўрсатишини янги форматини жорий этишга эътибор қаратади. Мижоз банк бизнесига келмагани учун ҳам бу аҳоли учун янги тажриба. Бу ерда мижоз барча жараёнини масофадан туриб бошқаради.

Уз стратегияси ва рақамли технологиялардан фойдаланиш устуворлигига мурофиқ, ТВБ мижозларга, асосан, бир шил номга эга рақамли банкнинг “Space” онлайн платформаси орқали хизмат кўрсатади. Шунингдек, мижозлар билан ўзаро ҳамкорлик қилиш янгиланган кейинги авлод жисмоний бўлимлари орқали ташкил этилади. Ушбу турдаги биринчи синов бўлими 2020 йил 26 июнь кунини очилди. Банк янада кенгроқ доирада 2020 йилнинг август ойидан хизмат кўрсата бошлади.

Энг асосийси, мамлакатимизда рақамли технологиялар қанча тезроқ жорий қилинса, амалга оширилаётган ислохотлар натижаси шунча сифатли ва муваффақиятли бўлади.

Сайёр қабул

Лутфулла СУВОНОВ,
“Янги Ўзбекистон” мухбири

АҲОЛИНИ ҚИЙНАЁТГАН МУАММОЛАРГА ЖОЙДА ЕЧИМ ТОПИЛМОҚДА

Ўзбекистон Президентининг Виртуал ҳамда Халқ қабулхоналари аҳолининг мамлакат тараққийи ҳамда фаровонлигига қаратилган таклифлари, айниқса, фуқароларни ташвишга солаётган муаммоларни ўрганиш ва ҳал этишда кенг имкониятлар яратмоқда. Одамларнинг дардини эшитиш, улар билан очик мулоқотда бўлиш, оғирини енгил қилиш фуқароларнинг давлат ва жамиятга бўлган ишончини мустаҳкамлашда муҳим омил бўлмоқда. Худудларда бўлиб ўтаётган оммавий қабуллар фуқароларни қийнаётган иқтисодий, ижтимоий муаммоларга барҳам берилишида самарали вазифа бўлиб хизмат қилаётган.

билан кун кечириб келган. Бу ҳам етмагандай, бир фарзанди ногирон. Фуқаронинг мурожаати ўрганилиб, бу оилга уч хонали уй қуриб бериш ишлари бошланди.

— Ҳақиқатда жуда қийналдик, — дейди М.Миржалилов. — Тасаввур қилинг, бир хонали торгина уйда беш жон ашайимиз. Бунинг устига, фарзандим ва мен ногиронимиз. Илоҳим йўқлигидан мурожаат қилишга мажбур бўлдим. Давлатимизга раҳмат. Мана, уч хонали ва бир айвонли уй қуриб бериляпти. Келажақда шу уйларда тўйлар қиламан, деб ният қилдим. Оруларим амалга ошмоқда. Бунинг учун давлатимиздан, раҳбарларимиздан миннатдорман.

80 ёшли Нўзмон Отажонов кексайган чоғида бошига мушкул иш тушди. Йўл-транспорт ҳодисаси отахоннинг ўғли Неъматни бу ҳаётдан олиб кетди. Айбдор ҳайдовчи жабрланувчи оиласига тўлаб бериши лозим бўлган 20 миллион сўмнинг 12 миллион сўминини тўламай келаётган эди. Отахоннинг мурожаатидан сўнг унга ана шу маблағ ундириб берилди.

Тошкент вилоятидаги оммавий қабулларда Олий суд масъулларига мурожаатлардан кейин сайёр суд мажлиси ташкил этилди. Унда 100 га яқин иш қайта кўриб чиқилди. Натижада 41 нафар маҳкум жазони ўташдан шартли равишда, 16 нафари эса муқаддатидан олдин озод этилди. 39 нафар маҳкумнинг жазоси бошқа енгилроқ жазо турига алмаштирилиб, озодликка чиқарилди.

Бош прокуратура мутасаддиларига қилинган мурожаатлардан сўнг беш нафар мурожаатчига уй-жойга эгаллик ҳуқуқи олиб берилди. 4 та жиноят иши бўйича протест киритилди. Ички ишлар соҳаси бўйича келиб тушган мурожаатлар асосида фуқаролиги бўлмаган 12 нафар шахсга Ўзбекистон Республикаси фуқаролик паспортлари берилди. 7 нафар фуқаро ички ишлар тизимига қабул қилинди, 2 нафарининг фуқаролик паспортлари янгилаб берилди ва бирининг йўқолган паспорти тикланди.

Мулоқотлар давомида қатор ижтимоий, иқтисодий муаммолар ҳам ечим топилди. Жумладан, Марказий банк масъуллари билан мулоқотдан сўнг 108 та тадбиркорлик субъектига 11 миллиард 682 миллион сўм кредит ажратилди. Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги масъуллари қабулларда уй-жойга муҳтож 48 нафар мурожаатчига субсидия ажратиб бўйича тақдимнома киритди. 34 нафар фуқарога моддий ёрдам, 17 нафарига нафақа таъинланди.

Соғлиқни сақлаш вазирлиги масъулларига мурожаатлардан кейин Бўка туманининг “Дашобод” ва “Хўжақўрғон” маҳаллаларида тиббиёт пунктлари ташкил этиладиган бўлди. 20 нафардан ортиқ мурожаатчи даволашни учун ордер, дори-дармон, ногиронлик аравачаси, сунъий нафас олдириш аппарати етказилди.

Оммавий қабулларда олий таълим муассасаларини битирган 27 нафар йиғит-қиз мактабларга ишга қабул қилинди. Иккита мактабнинг иситиш тизими таъмирланди.

Умуман, Тошкент вилоятида ўтказилган оммавий қабуллар давомида 3 093 та мурожаат асосида 3 195 масала кўриб чиқилди. Қарийиб мингта масалага жойида ечим топилган бўлса, 686 та мурожаат эгасига ҳуқуқий тушунтириш ва маслаҳат берилди. 1 510 та мурожаат бўйича аниқ муқаддат ва масъуллар белгиланиб, назоратга олинди.

Миннатдорлик

Озодликни қадрлашни ўргандим

Президентимизнинг мустақиллигимизнинг йигирма тўққиз йиллиги муносабати билан эълон қилинган фармонига биноан муқаддатидан олдин озодликка чиқдим. Биласизми, дунёда озодликдан кўра улугроқ неъмат йўқ экан. Бунинг жазони ижро этиш муассасаларида ўтказган давримда яна ҳам чуқувроқ ҳис қилдим. Ўз қилмишимдан чин кўнглидан пушаймон бўлдим, қилган хатомни такрорламасликка ваъда бериб, афв сўрадим.

Давлатимиз раҳбари мен каби адашганларни кечириб, тўғри йўлда юришимиз учун имконият берди. Уйимга, оила аъзоларим бағрига қайтдим. Хонадоним остонасига қадам қўйишим билан узимга сўз берди: энди фақат ҳалол меҳнат қилиб оилани боқаман, эл-юрт қорига ярайдиган садокатли инсон бўлиб ҳаёт кечирам.

Озодликка чиққанымдан сўнг туман ҳокимлиги, “Ижтимоий моллашув” маркази ходимлари, имом-хатиблар келиб ҳолимдан хабар олишди. Оилавий шароитимизни кўздан кечириб, барча зарур шароитларни ҳозирлаб беришди. Ҳўлимизга дарвоза, иситиш қозони ўрнатилди. Бундан ташқари, хонадонимизга газ ўтказилди. Рўзгоримга ёрдам бўлсин, дея тўрт бош қўй ҳада қилинди. Уйимизни таъмирлаш учун туман ҳокимлиги томонидан маблағ ажратилди. Бу сўй-ҳаракатлар юртимизда эътибор ва кўмакка муҳтож аҳоли қатламига гамжўрлик қўрсатилаётганидан дарак беради. Очиги,

бундай эътиборни кўриб, бу гамжўрликка қандай жавоб бераман, деган савол менга тинчлик бермаляпти. Қалбимга тугиб қўйдим ва ишга ҳам киришдим: бундан кейин тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиб, юртимиз ривожига ўз ҳиссамни қўшаман.

Нотўғри йўлга кириб, панжара ортида ўтказган кунларим учун жуда пушаймонман, ота-онам, оилам юзини ерга қаратганим учун юрагим эзильяпти... Лекин асосийси — хатоларимдан тўғри ҳулоса чиқардим, кўзим очилди.

Шу ўринда менга бундай бахтини тўхфа этган халқпарвар Президентимизга, уйимиздаги вазиятдан доим хабардор бўлиб турган яхши инсонларга чексиз миннатдорлик билдираман.

Дилшод БЕГМАТОВ
Тошкент тумани

“Худудий электр тармоқлари” акциядорлик жамияти томонидан жорий йил якунигача яна 3,5 миллион дона шундай ҳисоблагич ўрнатилиб, 2021 йил 1 мартга қадар электр энергиясини ҳисобга олиш ва назорат қилишнинг автоматлаштирилган тизимини тўлиқ ишга тушириш кўзда тутилган.

Жараён

Янги электр ҳисоблагичлар

Тизимдаги муаммоларни бартараф этади, хонадон соҳибларига қарийб чорак аср беминнат хизмат қилади

Ирода ТОШМАТОВА,
“Янги Ўзбекистон” муҳбири

Электр энергияси ва табиий газ аҳолининг кундалик эҳтиёжлари учун энг зарур манбалардан ҳисобланади. Улардан самарали фойдаланиш тизимини йўлга қўйиш эса аҳолининг ҳам вақтини, ҳам нақднинг тежашга хизмат қилади. Президентимиз раислигида 14 сентябрь кунги ўтказилган видеоселектор йиғилишида электр энергияси ва табиий газни ҳисобга олиш ҳамда назорат қилиш автоматлаштирилган тизимларини тўлиқ жорий этиш масалалари тахлил этилди. Жорий йилнинг 28 сентябрида Вазирак Маҳкамасининг “Электр энергиясини ҳисобга олиш ва назорат қилишнинг автоматлаштирилган тизимини жорий этишни жадаллаштириш чоратадбирлари тўғрисида” ги қарори қабул қилинди.

Қўйилган вазифаларни изчиллик билан амалга ошириш мақсадида айни вақтга қадар жойларда қарийб 4 миллион дона электр ҳисоблагич ўрнатилиб, улардан 2 миллиондан ортиги жорий этилаётган автоматлаштирилган тизимга уланган. Энергетика вазирлиги тизимидаги “Худудий электр тармоқлари” акциядорлик жамияти томонидан жорий йил якунигача яна 3,5 миллион дона шундай ҳисоблагич ўрнатилиб, 2021 йил 1 мартга қадар электр энергиясини ҳисобга олиш ва назорат қилишнинг автоматлаштирилган тизимини тўлиқ ишга тушириш кўзда тутилган. Мазкур жараёнлар 2021 йил 1 январдан бошлаб электр энергиясини ҳисобга олиш ва назорат қилишнинг автоматлаштирилган тизимини тўлиқ ишга тушириш кўзда тутилган. Мазкур жараёнлар ҳаттоки таъминлаш, тизим орқали аниқланган хатоликларни тезкорлик билан бартараф этиш ишларини ташкиллаштириш каби вазифаларни амалга ошириш билан бир вақтда олиб борилади.

Ўз-ўзини назорат қиладиган “ақлли” ҳисоблагичлар

Автоматлаштирилган тизим инсон омили таъсирисиз ҳисоблагич кўрсаткичларини қайд этиш, қарздорлик мавжуд бўлганда тармоқдан ажратиш, бартараф этилгандан кейин унга қайта улашнинг автоматлаштирилган механизми. Бугунги кунда истеъмолчиларнинг мавжуд электр ҳисоблагичларини жорий этилаётган автоматлаштирилган тизимга ўтказишнинг имкони йўқ. Шу боис, республикада янги тизимга мос келувчи электр ҳисоблагичларни ўрнатиш ишлари жадаллик билан олиб борилади.

Амалдаги электр ҳисоблагичларни янги-сига алмаштиришда аҳолидан ҳеч қандай ортиқча харажат талаб қилинмайди. Уларни олиб бериб, ўрнатиб бериш ишларининг бари “Худудий электр тармоқлари” АЖ ходимлари томонидан бепул амалга оширилади. Мазкур лойиҳанинг умумий қиймати 522 миллион АҚШ долларига тенг. Унинг илк босқичи Осиё тараққиёт банки томонидан молиялаштирилиб, 150 миллион АҚШ доллари миқдорига маблағ ажратилган ва Жанубий Кореянинг “KT Corporation” компанияси билан ҳамкорликда Жиззах, Самарқанд ва Бухоро вилоятларида амалга оширилмоқда.

Республика бўйича электр энергиясини ҳисобга олиш ва назорат қилишнинг автоматлаштирилган тизимини тўлиқ жорий этиш учун жорий йил якунигача қадар 7 миллион 418 мингта электр ҳисоблагич ўрнатилиши режалаштирилган. Бугунги кунга қадар бу режа 54 фоизга бажарилди.

Ҳисоблагичларни ўрнатиш билан паралел тарзда уларни автоматлаштирилган тизимга улаш ишлари ҳам олиб бориляпти.

Янги электр ҳисоблагичлар ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлмаган айрим фуқаролар орасида унинг ўрнатилишидан норози бўлаётганлар ҳам учраб турибди. Аммо қурилма нафақат тизим мутахассислари, балки аҳоли учун ҳам фойдаланишда қулай ва бир қатор афзалликларга эга.

— Электр энергетикаси соҳасида ҳисоб-китобнинг йўқлиги, дебитор қарздорлигининг йилдан йилга ўсиб бориши тизимни тубдан ишга қилиш, мавжуд электр

ҳисоблагичларни автоматлашган турда-гиларига алмаштириш заруратини юзага келтирди, — дейди “Худудий электр тармоқлари” АЖ бошқаруви раисининг биринчи ўринбосари Жаҳонгир Обиджонов. — Амалдаги электр ҳисоблагичлардан фақат қўри-ниши билангина фарқ қилади. Уларнинг ҳар иккаласи орқали, афсуски, маълумотларни масофадан олиш ва бошқаришнинг имкони йўқ. Ҳисоблагичларни ҳар сафар қўриқдан ўтказиш, ундан кўрсаткичларни ёзиб олиш ва ҳисоб-китоб қилиш учун дастурга киритишга ҳар бир истеъмолчиға худудий электр тармоқларидан ходим бориши талаб этилади. Бугунги кунда 7 миллион 400 мингдан ортиқ истеъмолчида шундай ҳисоблагич борлигини ҳисобга олсак ҳар ой уларнинг ҳаммасини маълумотини тўплаш осон кечмаслиги маълум бўлади. Мунтазам равишда ҳисоблагич кўрсаткичларини қайд этиш мақсадида жойларга чиқиш учун 8 минг ишчи олиниб, уларнинг ҳар бирига ойлик маош тўланган. Шунингдек, қарздорлиги мавжуд бўлганларнинг хонадонига икки нафар ходим бориб, истеъмолчининг электр тармоғидан узиши ва қарздорлик тўланганидан сўнг қайта тармоққа улаши учун ҳам муайян вақт ҳамда ортиқча маблағ сарфланар эди. Энг ачинарлиси, узатилган электр ҳисобини юритиш, истеъмолчилар кесимида балансини чиқариш учун кўп вақт талаб этилиши ҳисобга маълумотлар корхонанинг молиявий ҳисоботларига кеч киритилар, натижада бу жараён 6 ойгача чўзилиб кетарди.

Ана шу камчиликларнинг олдини олиш ҳамда аҳолиға узулқисиз ва сифатли электр энергиясини етказиб беришни таъминлаш мақсадида электр энергиясини ҳисобга олиш ва назорат қилишнинг автоматлаштирилган тизимига ўтилмоқда.

Автоматлаштирилган тизимга уланган электр ҳисоблагичлардан фойдаланиш, аввало, фуқароларга қулайлик туғдиради. Аввалги ҳисоблагичларда санокли маълумотлар жамланган бўлса, тизимга уланганларда 40 тага яқин маълумотни кўриш имконияти мавжуд бўлиб, хонадон соҳибига тахминан 25 йилгача хизмат қилиши кўзда тутилган. Чунки улар маҳаллий корхоналар томонидан жаҳон стандартлари асосида юртимиз иқлим шароити, ҳусусан, ҳавонинг энг иссиқ ва энг совуқ даражасига мослаштирилган ҳолда ишлаб чиқарилмоқда.

Ҳисоблагични сошлаш билан боғлиқ муаммоларда ҳам фуқароларнинг ортиқча овозгарчилигига ҳожат қолмайди. Тизимга уланган жараёнда камчиликка йўл қўйилган бўлса ёки ишлаши билан боғлиқ бошқа муаммолар юзага келганда, ҳисоблагич тизимга автоматик хабар юбориши ва мутахассислар келиб, нуқсонни бартараф этади.

— Яна бир қулай жиҳати, ҳисоблагичлар тўлиқ автоматлаштирилган тизимга улашиши ҳисобга унга инсон омили таъсири буткул чекланади, — дейди Жаҳонгир Обиджонов. — Янги ҳисоблагич кўрсаткичларини қайд этиш, қарздорлик мавжуд бўлганда тармоқдан ажратиш, қарздорлик бартараф этилганда, тармоққа қайта улашнинг бари автоматлаштирилган тизим асосида амалга оширилади. Натижада ҳисоблагич кўрсаткичларини қайд этиш учун хонадонларни доимий кўриқдан ўтказиш керак бўлмайди.

Одатда электр энергиясидан фойдаланиши билан бирга, унинг тўловларига келганда ишчи ортага сурамайди. Натижада узатилган электр энергияси учун тўловлар ўз вақтида амалга оширилмагани тизимда қатор муаммоларни юзага келтира бошлайди. Бугунги кунда республика бўйича электр энергиясидан истеъмолчиларнинг 3,4 триллион сўм қарздорлиги мавжуд бўлиб, унинг 2,4 триллиони аҳоли улушига тўғри келади. Қарздорлик бўйича энг катта кўрсаткичлар Самарқанд, Фарғона ва Наманган вилоятлари истеъмолчилари ҳиссасига тўғри келмоқда.

Худудларда жорий этилаётган янги тизим

мазкур муаммоларнинг ечими бўла олади. Ҳусусан, янги ҳисоблагичлар ўрнатилиши ва электр энергиясини ҳисобга олишнинг автоматлаштирилган тизимга ўтказилиши натижасида 7 та туман ва шаҳарда электр энергияси учун тўловларнинг ундирилиши 40 фоиз ошиб, мавжуд дебитор қарздорлик 20 фоиз қисқарди.

Ҳисоблагичнинг кўрсаткичини ўзгартириш (айлантириш) мақсадида ташки таъсир ўтказиш ва бошқа ноқонуний ҳаракатларни энди “ақлли” тизимдан яширишнинг имкони бўлмайди. Бунинг боиси, ҳисоблагич ҳар қандай ташки таъсирни ўз хотирасига ёзиб олади ва бу маълумотларни қайта ишлаш марказларига юбориши.

ҲАР БИР ҲУДУДА СЕРВИС ХИЗМАТЛАРИ ТАШКИЛ ЭТИЛАДИ

Ҳисоблагичлар барча худудларга ўрнатиб бўлинган, уларни сошлаш ва алоқага чиқариб биллинг тизимига улаш ишлари амалга оширилади. 2021 йилнинг март ойига қадар барча электр ҳисоблагичлар “Худудий электр тармоқлари” АЖ томонидан Тошкентда шу йилнинг август ойида ишга туширилган Электр энергиясини ҳисобга олишнинг автоматлаштириш марказига уланади.

Марказда республика, вилоят, туман (шаҳар) ва зарурат бўлганда маҳаллалар кесимида электр энергияси истеъмолчилари ҳисоблагичларнинг маълумотлари қайта ишланади ва сақлаб борилади. Дастурий таъминот орқали электр энергиясининг соатлик, суткалик, ойлик ва йиллик балансларини шакллантириш ҳамда табақалаштирилган тарифда ҳисоб-китобларни амалга ошириш имкони мавжуд. Марказда электр ҳисоблагичларни назорат қилиш баробарида уларни масофадан туриб қайта дастурлаш ҳамда олинган маълумотларни қайта ишлаш вазифалари ҳам амалга оширилади.

Бугунги кунда бу ерда ўрнатиладиган дастурий таъминотнинг сервер қурилмалари саккиз миллион истеъмолчининг улашга мўлжалланган бўлиб, келгусида 20 миллион нафарга етказиш имконияти юзага келади. Аммо тизимни барча худудларда ишга тушириш учун, аввало, айрим мавжуд муаммоларни бартараф этиш талаб қилинади. — Электр ҳисоблагичларни автоматлаштирилган тизимга улаш учун барча трансформатор пунктларига маълумотларни жамловчи концентраторлар ўрнатилиб, мобил алоқа орқали маълумотлар марказга узатиб борилади. Лекин республика миқолида интернет тармоғи бўлмаган ёки жуда ёмон ишлайдиган худудлар бор. Бу эса иш жараёнида қатор муаммоларни юзага келтирмоқда, — дейди Жаҳонгир Обиджонов. — Видеоелектор йиғилишида давлатимиз раҳбари ушбу масалага алоҳида эътибор қаратиб, бу муаммоларни ҳал қилиш бў-

йича тегишли ташкилотларга аниқ топшириқ берди. Уларнинг бартараф этилиши белгиланган вазифаларни тез ва самарали амалга оширишимизда катта ёрдам бўлади. Шунингдек, лойиҳа тўлиқ якунига етгач, ҳар бир вилоят марказларида ҳисоблагичларга хизмат кўрсатиш сервисларини очиб ҳам кўзда тутилган. Таъкидлаш жоизки, бу ишларни йўлга қўйиш натижасида электр энергияси таъминотида сезиларли ўзгаришлар бўлади. Аввало, тизимдаги тизим соатларда юкларни бошқариш имконияти яратилиб, истеъмолчиларга электр энергиясини олдиндан тўлов асосида етказиб бериш орқали қарздорлик ҳосил бўлишининг олди олинади. Айланма маблағлар танқислиги сабаб модернизация ва реконструкция қилинмаётган тармоқларга кўпроқ маблағ ажратиш ҳисобига электр энергиясини узатишдаги узилишлар сони сезиларли даражада қисқаришига эришилади. Асосийси, дастур орқали қайси тармоқ ёки худудларда меъёрдан ортиқ йўқотишлар бўлаётганини аниқлаш орқали электр энергиясини узатишда тижорий йўқотишларга имкон қадар тўсиқ қўйилади.

Инновация

Уй ёки бирор иншоотни қуриш кўп маблағ, меҳнат ва ишчи кучини талаб этади. Мамлакатимизда шундай инновацион технология ишлаб чиқилдики, у орқали бир неча ойлаб қуриладиган бинолар кам куч ва маблағ сарфланган ҳолда экологияга зарар етказмасдан бир неча кунда қад ростлайди. Бу инновацион ускуна — 3D ўлчамли принтерлар орқали амалга оширилади.

ТЕЗ, СИФАТЛИ ВА ҲАМЁНБОП Ўзбекистонда имконияти кенг 3D ўлчамли принтерлар ишлаб чиқарилмоқда

Соҳиба МУЛЛАЕВА,
“Янги Ўзбекистон” муҳбири

Аслида 3D ўлчамли ускуналарда турли жараёнларни бажариш янгилик эмас. Сабаби, улар билан бундан анча йиллар илгари елим буюмлар, ўкув қуроллари ишлаб чиқарила бошланган. Аммо бундай ускуналар ёрдамида бино қуриш дунёда бармоқ билан санарли давлатларда йўлга қўйилган.

Президентимизнинг 2017 йил 5 июндаги “Тошкент шаҳрининг Яшнобод туманида инновация технопаркини ташкил қилиш тўғрисида” ги фармони асосида Инновацион ривожланиш вазирлиги ҳузурда ташкил этилган Яшнобод технопаркида шу каби лойиҳаларга кенг йўл очилмоқда. Улардан бири “Новапринт” корхонасида дунё юзини кўрмоқда.

3D уйи анъанавий бинога нисбатан қандай афзалликларга эга?

Уй-жой қурилишига азалдан қадрият даражасида қараб келинган. Сабаби, меҳмондўст халқимиз учун унинг кенглиги, ши-намлиги жуда муҳим. Кимдир уй қўтариши бошласа, ҳашарга бориш, ёрдам бериш маҳаллаларда ҳали-ханузгача давом этиб келади. Аммо бунинг ўзига яраш гашти билан бира харажатлари ҳам йўқ эмас. Усталарга тўланадиган маблағлар, уй тайёр бўлишини узоқ вақт кутиш, қурилиш материалларига сарфланган харажат ва шу қабилар қурилиш бошламоқчи бўлган инсонини етти ўлчаб бир кесиб иш тугтишга ундайди. Ҳўш, ҳамёнбоп, сифатли ва тез қурадиган, деяр таърифи берилмаётган 3D ўлчамли принтер ва унинг ёрдамида қурилган биноларнинг афзалликлари қандай?

— 3D ўлчамли принтерлари ёрдамида яратилган бинонинг устун томонлари кўп, — дейди “Новапринт” корхонаси мутахассиси Жаҳонгир Жўлиев. — Биринчиси, 5-6 одам эмас, атиги икки ишчи билан ҳам уй қурса бўлади. Иккинчиси, қисқа муддатда қуриш имконияти. Айтайлик, 3 киши 100-120 квадрат метр майдонга тенг бинони 48-72 иш соатида қуриши мумкин. Учинчиси, жараёнда объектнинг тоза ишланиши,

қурилиш принтерлари ишлаб чиқарилади. Ушбу цех қўшимча равишда принтер учун махсус қоршамалар, шунингдек, кичик меъморий шаклчи ва ҳозирги кунда Ўзбекистонда ягона бўлган ушбу корхонада 3D

яратишда юз фоиз маҳаллий маҳсулотлардан фойдаланиладиган цех бир йилда 12 тагача принтер ясаб олиш қувватига эга. Содда тилда айтадиган бўлсак, 3D ўлчамли принтерга цемент қоршамаси солинади. Ускуна ўрнатиладиган жўмрак орқали шу қоршамани белгиланган шаклда қўйиб беради. Бу жараёнда ускуна бошқарувчи ва унга қоршамани етказиб турувчи икки ишчи қатнашади.

санитария қоидаларига тўлиқ риоя этилиши. Асосий афзаллиги эса ҳамёнбоплигида. Оқдиди пишган гиштан қурилган объект билан солиштирганда 30 фоиз арзона тушади. Бу инновация билан бунёд этилган турар жой ва ижтимоий объектларнинг зилзилага бардошлилиги даражаси текширилганда, улар 8,6 баллга чидамлилиги тасдиқланди. Қолаверса, буюртмачи хоҳлаган жойида истаган шаклда 9 метр балангликкача бўлган бинони қурдириши мумкин. Бу услубда қурилган бинолар 50 йилгача хизмат қилади.

Имконияти кенг инновация

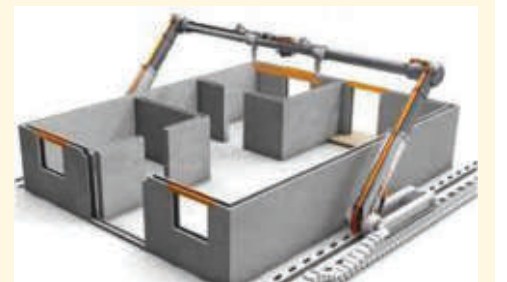
Бу корхона нафақат Ўзбекистонда, балки бутун МДҲ давлатларида илк мартаба шундай инновацион ускунани тақдим этмоқда. Мутахассисларнинг таъкидлашича, бизнинг уч ўлчамли принтерларнинг ҳатто Россия Федерацияси ишлаб чиқараётган ускуналардан устун томонлари ва бажариш вазифалари кўпроқ. Айтайлик, россиялик ишбилармонлар томонидан чиқарилган принтер битта — бетондан уй қура олади. Маҳаллий маҳсулотимиздан эса бир вақтнинг ўзига 3 тадан 7 тагача қурилиш ишларини амалга ошириш мумкин. Масалан, ускунанинг учига бошқа жўмрак уланса, принтер темир буюмларни кесади, тахталарни ўйиб, нақш ясади. Россия принтерларида бу ишларни бажариши учун қўшимча яна шундай ускуна олишга тўғри келади. Яна бир муҳим жиҳати, 3D ускунаси билан цемент ўрнини босувчи бошқа қоршамаларни ҳам қўллаб олишдадир. Бу ҳам қурилиш харажатларининг тежалишини таъминлайди.

— Корхонамизда ишлаб чиқарилаётган “Нова 1” русумли принтер ускунаси цемент қоршамасидан фойдаланган ҳолда аддитив технология асо-

сида кичик меъморий шакллар, бино ва иншоотларнинг тардавлатларида илк мартаба шундай инновацион ускунани тақдим этмоқда. Мутахассисларнинг таъкидлашича, бизнинг уч ўлчамли принтерларнинг ҳатто Россия Федерацияси ишлаб чиқараётган ускуналардан устун томонлари ва бажариш вазифалари кўпроқ. Айтайлик, россиялик ишбилармонлар томонидан чиқарилган принтер битта — бетондан уй қура олади. Маҳаллий маҳсулотимиздан эса бир вақтнинг ўзига 3 тадан 7 тагача қурилиш ишларини амалга ошириш мумкин. Масалан, ускунанинг учига бошқа жўмрак уланса, принтер темир буюмларни кесади, тахталарни ўйиб, нақш ясади. Россия принтерларида бу ишларни бажариши учун қўшимча яна шундай ускуна олишга тўғри келади. Яна бир муҳим жиҳати, 3D ускунаси билан цемент ўрнини босувчи бошқа қоршамаларни ҳам қўллаб олишдадир. Бу ҳам қурилиш харажатларининг тежалишини таъминлайди.

— Корхонамизда ишлаб чиқарилаётган “Нова 1” русумли принтер ускунаси цемент қоршамасидан фойдаланган ҳолда аддитив технология асо-

Янада арзон ускуна устида ишланмоқда

Корхона мутасаддиларининг айтишича, келажакдаги режалардан бири ушбу 3D принтер ёрдамида ўзининг муқобилини ишлаб чиқариш. Бу нима дегани? Бунда ишчи кучи деярли ишлатилмайди. Узоқ масофадан туриб ҳам ишлаб оладиган бу ускуна соҳрога олиб бориб қўйсангиз, ёнида қаршига қўйиб турадиган киши билан ҳам бино қура олади.

Кейинги масала — цемент ўрнини босувчи махсус қоршамаси таркибининг ишлаб чиқиши ва ишлаб чиқариши. Бу маҳсулот арзон қурилиш материаллари турига кирмайди. Унинг тез қурилиши, ишчи кучининг камлиги яхши, албатта. Аммо барчаннинг ҳам цемент ишлатишга қурби етмаслиги мумкин. Шунингдек, олган ҳолда, корхона ишчилари ҳамда Архитектура ва қурилиш институти цемент-бетон қоршамалари кафедраси олимлари ҳамкорлигида унинг муқобил вариантини яратиш устида иш олиб борилмоқда.

21 октябрь — Ўзбек тили байрами куни

ОНА ТИЛИМИЗГА ЭҲТИРОМ ВА САДОҚАТ

Алишер НАРЗУЛЛА,
Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги
бosh директорининг маслаҳатчиси

Тил – миллат таянчи. Миллат онги, руҳи ўсиши билан тил ҳам ўсади, томир отади, гуркирайди. Ва аксинча ҳолат юз берганда, нур сочиб турган манзиллар ҳам саробга айланиб, оқибат, йўқликка юз тутаяди. Инсоният тарихида бунга мисоллар кўп.

Биз кундалик ютуқ, қусурларимиз кўлами, чегарасини ўзимизча белгилаймиз. Чунки бу биргина ўзимизга, нари борса, оиламизга тегишли бўлган ўта хусусий масала. Аммо она тилимиз ҳақида гап кетганда, дўпини бошдан олиб, орқа-олдимизга қараб, кейин сўз айтишга чоғланамиз. Чунки она тили — бу миллат тили, хусусийлик доирасидан ташқаридаги умумийлик ҳодиса. У бутун бошли бир халққа, миллатга тегишли.

Ана шундай бебаҳо бойлик, неъмат бўлган тил ҳам барча тирки мавжудат каби парваришга, кези келганда, ҳимояга ҳам муҳтож бўлади.

Мана, ҳадемай, она тилимизга давлат тили мақоми берилганига 31 йил тўлади. Ана шу 31 йил бурун қабул қилинган муҳим қарор халқимиз руҳиятини уйғотди, бизга мустақиллик эшикларини очди. Мустақиллик, ўз навбатида, тилимизга бўлган эътиборни янада кучайтирди. Бирин-кетин ўзбек тилини ривожлантиришга қаратилган қонун ва қарорлар қабул қилинди. Бу жараён охириги икки-уч йил ичида янада жонланиб кетди.

Шуқри, тилимиз бугун майда-чуйда қусурлардан қўтилиб, тобора кадрини тиклаб, боболаримиз орзу қилган мавқега кўтарилиб бормоқда. Президентимиз ташаббуси билан бу йил 21 октябрь санаеси юртимизда Ўзбек тили байрами куни — миллий байрам сифатида кенг нишонланади. Бу байрам ҳам худди мустақиллик байрамидек халқимизнинг энг қутлуғ айёми бўлиб қолишига шубҳа йўқ.

Президентимиз таъбири билан айтганда: “Ҳар биримиз давлат тилига бўлган эътиборни мустақилликка бўлган эътибор деб, давлат тилига эҳтиром ва садоқат деб билишимиз, шундай қарашни ҳаётимиз қондириши билан айлантиришимиз лозим”, бўлади.

Ўзбеклар бугун ер шарининг деярли барча минтақасида, ҳатто олис Австралиягача бўлган худудларда яшайди. Демак, она тилимиз бошқа катта-кичик тиллар қатори денгиз, уммонлар, сахрою тоғлар оша миллат тимсоли сифатида янги-янги манзилларга кириб бораёти, дунёда ўзининг борлигини намоён этаёти.

Бугун дунёнинг 60 дан зиёд олий ўқув даргоҳида ўзбек тилини ўрганиш йўлга қўйилган. Ҳатто олис Япония, Европанинг локомотиви бўлган Германияда ҳам талабалар ўзбек тилини ўрганмоқда. Чет элларда ўзбек тили дўстлари клублари, ўзбек тилини ўргатиш марказлари фаолият юритаётгани она тилимизнинг давлат тили сифатидаги нуфузи ва мавқеи яна юксалишига хизмат қилмоқда.

Аммо тилимиз билан боғлиқ масалаларга биргина давлат раҳбари, ҳукумат, давлат тилини ривожлантиришга масъул идоралар вакиллари жон куйдиришлари етарлими, деган савол ҳам пайдо бўлади. Қабул қилинган қонун ва қарорлар ҳуқуқий меъёрлар, ҳолос. Унга амал қилиш, ҳаётимизнинг ажралмас бўлагига айлантириш эса ҳар биримизнинг фуқаролик бурчимиз.

Аслида тилини ким ҳимоя қилади? Унинг парвариши билан шуғулланадиган “ҳосилот” борми, деган савол кўндаланг бўлади. Бор, албатта. Бу шу тилининг эгаси бўлган, шу тилда гапирадиган ҳар бир фуқаронинг ўзи.

Тилининг бугунги, эртаси ўша тилда сўзловчи халқ, миллатнинг бугун

аёл (рассомнинг хотини) қадимий аварликлар кийимида тасвирланган. Аёл тоғдаги булоқ ёнида, қўлида гоцатлиник усталар тайёрлаган кумуш кўза. Ташлар орасидаги овул қайғули — қора рангда, ортидаги тоғ ҳам қорамтир. Чўққиларни туман қоплаган.

— Туман — бу тоғларнинг кўз ёши. — дея изоҳ берди рассом. — Тоғ ён бағридан туман сузиб ўтганда, қоялар устида томчилар пайдо бўлади. Туман — бу мен... — Нега унда ўз овулинга қайтмайсан? — Энди кеч. Ўз вақтида мен Ватандан қайноқ юрагимни олиб кетганим, энди унга кексаган суюгимни олиб қайтаманми?

Париждан қайтганимдан кейин рассомнинг қариндошларини излаб топдим. Ҳайратланарлики, унинг онаси ҳали ҳаёт экан. Онасини унинг уйига тўпланган қариндошлари ўз Ватанини ташлаб кетиб, уни ўзга ерларга алмашган ўғил ҳақидаги ҳикоямни ҳамгин тинглади. Улар адашган ўғилни кеңиридан бўлди. Шунда бирдан онаси сўраб қолди:

— Сизлар аварча сўзлашингларми? — Йўқ, биз таржимон ёрдамида гаплашдик. Мен русча гаплашдим, у французча.

Она юзига қора чодрасини тушурди, бизда оналар ўз ўғлининг ўлганини эшитганда шундай қиларди. Уйнинг томига ёмғир томчиларди. Биз Аваристонда ўтирдик. Эҳтимол, ҳозир дунёнинг нариги четигади Париж шаҳрида Доғистоннинг адашган ўғли ҳам ёмғир томчилари овозини тинглаётгандир. Узоқ жимликдан кейин она деди:

— Расул, сен янглишибсан, менинг ўғлим алпақачон ўлган экан. Агар менинг ўғлим ҳаёт бўлганда авар онаси ўргатган тилни унутмаган бўларди”. Ўз она тилини унутган кимса қисмати ҳақида бундан ошириб нима ҳам дейиш мумкин?!

Эронлик шоир Шаҳриёр озарбайжон туркларидан эди. Форс тилида соҳибни девон, замонавий форс шеърятининг байроқдорларидан эди. Уни ўз она тилида ёзган бор-йўғи битта манзумаси бор, ҳолос. “Ҳайдарбобога салом!” деган ушбу манзумани Шаҳриёр онаси дунёдан ўтгани ҳақидаги совуқ хабарни эшитганда ўз она тилиси — туркийда биттади. “Ҳайдарбобога салом!” дунёнинг 80 дан ортиқ тилига таржима бўлади. У булоқ сувларидек шаффоф, тоғ жилғаларидек беором, бошдан охир соғинч, уқинч, бололик хотиралари, алдамчи севаги, афсус-надомат, йўқотилган йиллар, умр қадри, ҳамма-ҳаммаси жам бўлган замзама, керак бўлса, йиги, тавба, тазарру эди. Нега улуг шоир ҳаётдаги энг нозик лаҳзада ўзи девонлар битиб, шеър ихлосмандларини ҳайратга солиб келган тилда эмас, она тилига мурожаат қилди?

Энг қувончли ва оғир дамларда қалбдан отилиб чиқадиган нолапарни она тилидан бошқа тил кутаришга, ифодалашга, эҳтимол, ожизлик қилар.

Маърифатпарвар бобомиз Абдулла Авлоний “Ҳифзи лисон” — “Тил ҳимояси” мақоласида “Биз туркистонликлар миллий тилини сақламок бир тарафда турсун, кундан-кун унутмак ва йўқотмақдурмиз”, дея жар солганди ўз даврида. Фитрат домла “Дунёдаги энг бой ва қашшоқ тил, бу туркий тилдур”, деган эди она тилимиз ҳақида.

Маърифатпарвар боболаримиз тилимиз софлиги, юксалиши учун тиним билмай курашганлар, аччиқ гап айтишдан ҳам уларини тия олмаган. Уларнинг аччиқ гаплари ортида миллат фарзандларини хушхўлиққа чорлашдек улугвор гоғ, даъват ётарди.

Тилимиз софлиги, унинг юксалиши учун кураш доимий жараён бўлиб, Маҳмуд Кошғарий замонидан ҳам бурун бошланган ва то шу кунимизгача давом этиб келмоқда.

Таълим

МАКТАБЛАРДА БЎЛҒУСИ ТАЛАБАЛАРИМИЗНИ КАШФ ЭТАМИЗ

Нодирбек САЙФУЛЛАЕВ,
Камолитдин Бехзод номидаги
Миллий рассомлик ва дизайн
институтининг ректори

Давлатимиз раҳбари ўтган йили 23 август куни халқ таълими тизимини ривожлантириш, педагогларнинг малакаси ва жамиятдаги нуфузини ошириш, ёш авлод маънавиятини юксалтириш масалаларига бағишлаб ўтказилган видеоселектор йиғилишида ўқитувчи-мураббийлар, таълим тизими ходимлари, қўйингки, бутун халқимизга мурожаат қилиб, “Хўрматли муаллимларимиз, жонқуяр мактаб директорларини, соҳа фахрийларини эл-юртимизнинг таянчи ва суянчи, деб биламиз”, деган эди.

Ушбу йиғилишнинг манتيқий давоми сифатида бу йил 30 сентябрь куни Ўқитувчи ва мураббийлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги тарихий нутқида ҳам Президентимиз бу масалага яна бир бор тўхталиб, “Янги Ўзбекистон остонаси мактабдан бошланади”, дея таъкидлади.

Ушбу йиғилишларда қатнашган инсон сифатида эътироф этишим жоизки, ўқитувчининг жамиятдаги ўрни ва мавқеи гоғат муҳимлигини, педагогик давлат тараққийоти учун хизмат қиладиган соҳа эканини Президентимизнинг нутқини тинглаб, ҳис қилдик.

Ақсариятимизда бир камчилик ёки эътиборсизлик борки, кўп ҳолларда ўз хизмат вазифини адо этиш ёки бошқа ҳаёт ташвишлари билан ўраланиб қолиб, шу даражада эришишимизга беқизи ҳисса қўшган мактаб билан алоқамиз узилганини сезмаймиз.

Ўтган йили 19 март куни ёшлар маънавиятини юксалтириш, уларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этиш бўйича бешта муҳим ташаббусни ҳаётга жорий этишга бағишланган видеоселектор йиғилиши ўтказилди. Унда ҳар бир раҳбарга ўзи таълим олган мактаб кутубхонасига китоблар етказиб, шахсий намуна курсатилиш заруриги хусусида топириқ берилди. Шундан кейин ўзим ўқиган мактабга алоҳида эътибор қарата бошладим. Шу сабаб бўлиб мактабимга бир неча марта бордим. Таълим муассасаси кутубхонасига китоблар тақдим этдим. Ўзим раҳбарлик қилаётган институт билан ҳамкорликда мактабга тад-

бирлар уюштирдик, бир неча тўғрақ билан танишиш асносида ҳис этдимки, инсоннинг камолотида мактабнинг, устоз-мураббийларнинг ўрни ва аҳамияти беқизи.

Бугун юртимизда илм-фанни ривожлантириш, пировардида юртимизни дунёнинг ривожланган давлатлари қаторига олиб чиқиш учун барча соҳалар қатори олий таълим тизимида ҳам туб ислохотлар олиб берилмоқда. Соҳада фаолият юритаётган профессор-ўқитувчилар ва ходимларни моддий-маънавий қўллаб-қувватлаш борасида кенг кўламли ишлар бажарилди. Педагогларнинг олий маоши сезиларли даражада оширилди. Шунингдек, турар жой ва шахсий автомобилга эга бўлишлари учун қўллаб-қувватлаш берилмоқда. Натижада олий таълим тизимида фаолият юритиш ҳавас қилса арзирли касбга, фаолият турига айланган.

Сўнгги 4 йилда мамлакатимизда 47 та янги олий таълим муассасаси, жумладан, хорижий университетларнинг филиаллари ташкил этилиб, олий ўқув юртининг сони 125 тага етди.

Президентимиз 30 сентябрдаги нутқида: “Биз мактабга таълим ва мактаб таълими, олий ва ўрта махсус таълим тизими ҳамда илмий-маданий муассасаларни бўлғуси Ренессанснинг тўрт узвий ҳалқаси, деб биламиз. Боғча тарбиячиси, мактаб муаллими, профессор-ўқитувчилар ва илмий-ижодий зиялиларимизни эса янги Уйғонинг даврининг тўрт таянч устунини, деб ҳисоблаймиз”, дея таъкидлади.

Шу билан бирга, соҳадаги муаммолар хусусида ҳам сўз юритилиб, бугун тизимда фаолият юритаётган профессор-ўқитувчиларнинг 37 фоизига илмий даражага эга экани ва бу яхши натижа эмаслиги, боз устига, олий таълим муассасаларини илмий лабораториялар билан таъминлаш, ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш даражаси ҳам паст экани қайд этилди. Шунингдек, “ўшбу муассасаларда илмий-тадқиқот ишларини янада ривожлантириш мақсадида илмий-техник дастурлар доирасида амалга ошириладиган лойиҳалар кўламини уч баробар кенгайтириш, докторантурага қабул квоталарини тўрт марта кўпайтириш зарур” лигига уруғ берилди.

Албатта, бу муаммоларни тезкор ҳал этиш, олий таълим тизимида ўқитиш сифатини ошириш масъулиятини соҳада ишлаётган раҳбардан оддий ходимгача чуқур англамоғи, фаолиятга танқидий назар солмоғи зарур ва шарт, деб ўйлайман.

Юртимизда бадий таълимга ихтисослашган янги олий таълим муассасаси бўлиши Камолитдин Бехзод номидаги Миллий рассомлик ва дизайн институти бугунги кунда тасвирий ва амалий санъат, дизайн, санъатшунослик ва музейшунослик соҳалари ривожига сезиларли даражада ҳисса қўшиб келмоқда. Бунда институтида тахсил олган ва ҳозир ишлаётган истеъдодли ижодкорларнинг ҳам муносиб хизмати бор.

Қўллаб-қувватлов профессор-ўқитувчиларимиз яратган нодир асарлар нафақат юртимиз, балки хориждаги нуфузли кўргазмаларда намойиш этилиб, шахсий коллекциялар ва галереяларда сақланмоқда.

Соҳанинг илмий пойдеворини янада мустаҳкамлашга алоҳида эътибор қаратаймиз. Жумладан, институтида бир қатор нуфузли чет эл олий таълим муассасалари билан ҳамкорлик йўлга қўйилган.

Коронавирус пандемияси юртимизда ҳам қўллаб-қувватловга ўз тасвирини ўтказмоқда.

Жумладан, таълим соҳасида ҳам бу жиҳат яққол намоён бўлмоқда.

Ўтган ўқув йилининг иккинчи ярмидан юртимиздаги барча таълим муассасаларида онлайн таълим жорий этилди. Таълим платформалари яратилди. Профессор-ўқитувчилар ҳамда талаба ёшларда, шунингдек, фарзанди таълим олаётган ота-оналарда ҳам уй шароитида замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва интернет ресурсларидан фойдаланиш кўникмаси шакллантирилди.

Профессор-ўқитувчиларимиз томонидан 344 та фан бўйича электрон ўқув ресурслари ишлаб чиқилиб, институтининг масофавий таълим платформаси, расмий веб-сайти, телеграм канали, интернет сайтларидаги расмий саҳифаларига жойлаштирилди.

Масофавий таълимда талабалар назарий жиҳатдан муаммоларга учрамаёпти. Мустақил таълимнинг аҳамиятини юқори баҳолаган ҳолда, айтиш мумкинки, онлайн таълим шакли, айниқса, ижодкор кадрлар тайёрлашга ихтисослашган олий таълим муассасаларида айрим мураккабликларни юзга келтиргани ҳам бор гап. Чунки устоз-шогирд аънаъаси орқали мутахассис тайёрлайдиган бу турдаги муассасаларда жонли мулоқот катта аҳамиятга эга. Устоз шогирдининг нафақат бажарган ишини баҳолаши, балки ишлаш жараёнида уни бевосита йўналтириб туриши ҳам талаб этилади. Негаки санъат асари бир кунда яратилмайди. Унинг замирида улкан меҳнат ва машаққат ётади. Айниқса, бизнинг олий таълим муассасаларида талабалар мутахассис кадр бўлиб етиштириш баробарида, бирор устоз рассомнинг шогирди сифатида ҳам эътироф этилади.

Ушбу омилини инобатга олган ҳолда, бугун профессор-ўқитувчилар ҳам, талабалар ҳам яхши ниятлар билан аънаъавий таълимга қайтишни интизорлик билан кутмоқда. Президентимизнинг байрам нутқидан олдимизга қатор вазифаларни белгилаб, улар ихросини таъминлаш мақсадида тегишли чора-тадбирларни ишлаб чиқдик. Жумладан, талаба ёшлар оғинда ўқитувчи-мураббийларга чуқур эҳтирмонни шакллантириш, шунингдек, миллий гоғ даражасига кўтарилган Учинчи Ренессанс моҳиятини кенгроқ тушунтириш мақсадида “Қалбим ардоғидасиз, азиз устозим!” ҳамда юртимиз алломпалари акс этган “Тамалдун бунёдкорлари” номли онлайн расмлар танлови эълон қилинди.

Бу борада институтида яхши тажриба ва аънаъа шакллانган. Талабаларнинг карантин даврида иқодини янада қўллаб-қувватлаш ҳамда рағбатлантириш мақсадида “Уйда қол — ижод қил” онлайн кўрик-танловини ташкил этиб, 30 июнь — Ёшлар кунда танловнинг гоғлиб ва совриндорларини тақдирлаган эдик. Бу галли танлов гоғлиблари ҳам шу таразда тақдирланиши режалаштирилган.

Президентимизнинг Ўқитувчи ва мураббийлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги нутқидан шуни англадикки, бугун олий таълим муассасалари ва мактаблар ўртасида мулоқот узилиб қолган. Шу омилини инобатга олган ҳолда, келгуси фаолиятимизда умумтаълим муассасалари, айниқса, Бадий академия тарихига кирувчи ихтисослашган санъат мактаблари билан илмий ҳамкорликни йўлга қўямиз. Бу жараёнда профессор-ўқитувчиларимиз ва талабаларимиз иштирокчида маҳорат дарсларини ташкил этишдан тортиб, биргалликда ўқув-услубий қўлланмалар ва дарсликларни яратишга бўлган босқичлар қарам олинади. Пировардида мактаблардаги бўлғуси талабаларимизни кашф этамиз.

Тақдимот

Муножат МҲМИНОВА,
“Янги Ўзбекистон” муҳбири

Мамлакат келажакнинг мустаҳкам пойдевори мактабга таълим ташкилотлари ва умумтаълим мактабларида қўйилади. Шундай экан, бугун мактаб паргасида ўтирган ўқувчи-ёшларни ҳар томонлама баркамол тарбиялаб, етуқ кадрлар сафига қўшиш энг долзарб масалалар. Замонавий кадрлар эса камиди иккита чет тилидан ташқари ўз она тилини мукаммал билиши керак. Давлат тили нуфузини оширишга қаратилган бу муҳим жиҳатни инобатга олган ҳолда республикамиздаги умумтаълим мактабларида ўзбек тилини чуқур ўргатишга жиддий эътибор қаратилмоқда.

Ана шу йўлдаги эзгу ҳаракатлар самараси ўлароқ, Фанлар академияси Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти директори, филология фанлари доктори, профессор Низомиддин Маҳмудов муаллифлигида бошланғич синф ўқувчиларига мўлжалланган ўзбек тилининг изоҳли луғатчаси дунё юзини кўрди. Ушбу китобнинг тақдимотида бағишланган тадбир пойтахтимизнинг Миробод тумани-

“СЎЗ САНДИҚЧАСИ” — МАЪНАВИЯТ ХАЗИНАСИ

даги 110-ихтисослаштирилган давлат умумтаълим мактабига бўлиб ўтди.

Тақдимот маросимини очар экан, халқ таълими вазири Шерзод Шерматов шундай деди:

— Нега ўзбек тилининг изоҳли луғатчаси тақдимоти бу мактабда ўтказилляпти, деган савол туғилиши мумкин. Тадбирини айнан шу мактабда ташкил этганимиз бежиз эмас. Чунки айни пайтда рус синфларида ўзбек тили дарс соатлари 35 фоиз кўпайтирилди.

Вазирлар Маҳкамасининг Давлат тилини ривожлантириш департаменти раҳбари Абдуғаффор Қирғизбоевнинг таъкидлашича, департамент бюрутмаси асосида ўн минг нусхада нашр этилган мазкур луғатча барча умумтаълим мактабларига етказиш учун Халқ таълими вазирлигига беғараз тақдим этилди.

“Сўз сандиқчаси” номли луғат-китобча етти юз атрофдаги сўз маъноларининг содда, ихчам шаклдаги изоҳлари жамланган. Сўз маънолари болалар адабиёти ва матбуоти, халқ оғзаки ижоди намуналаридан олинган мисоллар билан бойитилган.

Китоб муаллифи Низомиддин Маҳмудов луғат ҳақида батафсил маълумот берди. Шунингдек, у дунё луғатчилиги таърибасида айнан болаларобп изоҳли луғатлар тузиш аънаъаси кўпдан бери мавжуд бўлса-да, “Сўз сандиқчаси” ўзбек тилидаги дастлабки нашр эканини қайд этди.

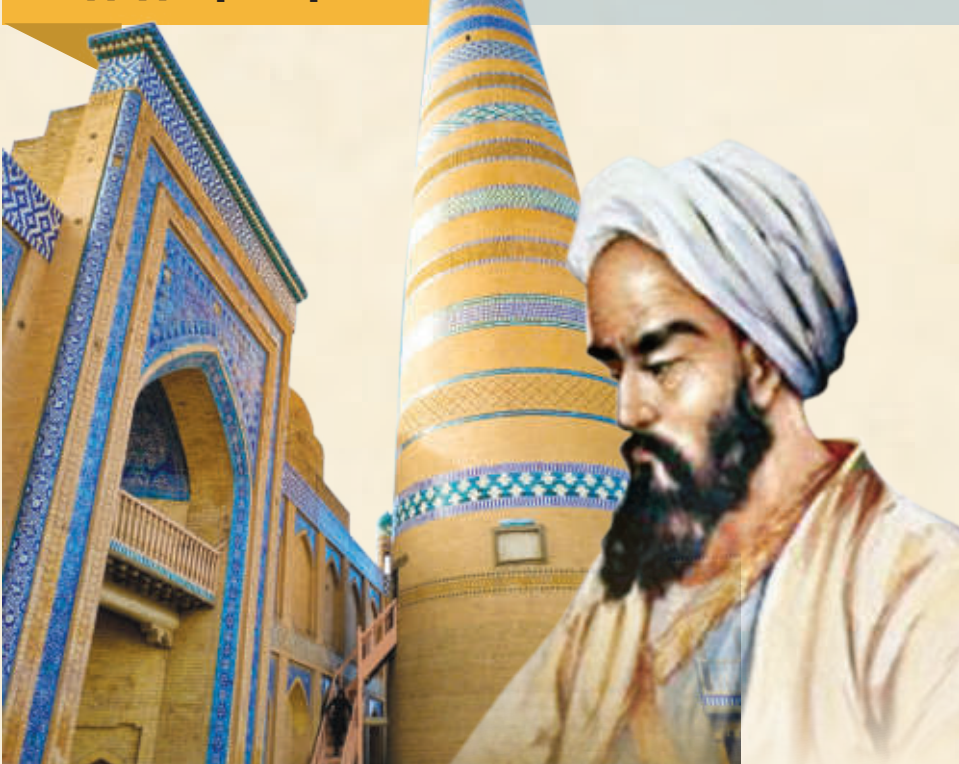
Китобни қўлга олиб, varaқлаб кўрган ҳар бир педагог “Сўз сандиқчаси” фарзандларимизнинг маънавий хазинасига айланади, ўша хазинани бойитиш йўлида уларга куч-ғайрат бағишлашига умид қилгани аниқ.

Ҳаким ЙҮЛДОШЕВ олган суратлар.

Ўтмиш ва бугун

Аждодлар мероси

Ҳаким йўлдошев оған суратлар.

ВАТАН ВА МИЛЛАТ ТАРИХИ МАНБАИ

Алишер СОБИРОВ,
Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети докторанти,
Ўзбекистон тарихчилари жамияти раиси ўринбосари

Демократик жамият куриш, дунёнинг етакчи давлатлари қаторидан ўрин эгаллаш учун интилаётган ҳар бир халқ, аввало, ўз илдизларини теран англаши, тарихини билиши ва ундан тўғри хулосалар чиқариши лозим. Тарихий хотира муайян халқ ёки давлатнинг ўтмишини сақлаш ва қайта тиклаш жараёнининг ифодасидир.

Буни англаш, айниқса, бугунги ёшлар учун жуда муҳим. Зеро, 10-15 йилдан кейин мамлакатимиз тақдирини ва тарихий ҳаёти даражаси айтиш шубҳали, улар бугун қандай билимларни эгаллаётгани, кадрларнинг синдираётганига боғлиқ. Тарихий хотиранинг заифлиги баъзан авлодлар ўртасидаги алоқанинг узиллишига, ватанпарварлик ва фуқаролик ҳиссининг сустайишига олиб келади. Шу боис, ёшларда тарихий қадриятлар асосида ватанпарварлик ҳисси ва фуқаролик онгини шакллантириш, уларда Ватанидан фахрланиш туйғусини юксалтириш бугунги куннинг муҳим вазифаси саналади.

Ҳар йили 31 август — Қатагон қурбонларини ёд этиш кунини давлатимиз раҳбари ишторидега миллатимизни озодлиги учун жонини қурбон қилган зелиларимиз хотираси Бўзсув канали ёқасида жойлашган Шаҳидлар хотираси хибонасида ёд этилади. Президентимиз бу йил ҳам қатагон қурбонлари хотирасини ёд этиш борасида сўнгги йилларда амалга оширилган ишлар хусусида тўхталиб, жумладан, шундай деди: **“Ватан фидойиларини эслашимиз, уларнинг ҳақиқатда Куръон ўқишимиз яхши аниъана. Маърифатпарвар болаларимиз мустакиллик учун, халқимиз эмин-эркин яшаш учун курашганини билан. Охириги йилларда бутун жамоатчилик ҳаракати билан уларнинг номларини тиклаш, музейларни янги намуналар билан тўлдирди, ижод мактаблари ташкил этиш бўйича кўп ишлар қилинган. Буларнинг ҳаммаси — одамларга тарихий адолатни, ҳақиқатни етказиш учун, халқимиз учун кунларини билиши ва ҳеч қачон унутмаслиги, бугунги кунларнинг қорғиға етиши учун”.**

Давлатимиз раҳбари шу ерда нурунийлар, уламо ва зелилар билан мулоқотда яна бир ғояни — қатагонга учраган 100 минг одамнинг ҳар бири бўйича изланиш олиб бориш, жойларга чиқиш, қариндошлари билан учрашиш, номларини тиклаш, қилган ишлари ҳақида китоблар чоп этиш, ўзлари яшаган маҳалла ва мактабларга номларини қўйиб, хотирасини абадийлаштириш зарурлигини таъкидлади.

Шунингдек, шу йил 9 сентябрь кунини Президентимиз имзолаган “Ғалаба бони” ёдгорлик мажмуаси фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорда ҳам Иккинчи жаҳон уруши қатнашчилари ва фронт ортида фидокорона меҳнат қилган юртдошларимизнинг номларини абадийлаштириш, уларнинг беқисс жасорати ва матонатини тарих саҳифаларига муҳрлаш, ёш авлоднинг Ватанга муҳаббат ва садоқат руҳида тарбиялаш, Ўзбекистон халқининг ғалабага қўшган улкан ҳиссасини илмий асослаш учун мақсадли, фундаментал ва амалий тадқиқотлар олиб бориш ҳамда уларни кенг жамоатчиликка тақдим этиш каби мақсад-вазифалар белгиланди.

Бундай таъабублар, албатта, энг аввало, тарихчи олимлар зиммасига катта вазифа юклайди. Шу ўринда савол туғилади: тарих гувоҳ бўлган миғлаб инсонлар, уларнинг тақдирини, ғояларини, фикрларини ва орзу-умидларини ватандошларимиз хотиралари орқали қандай очиб бериш мумкин? Чунки архив фондларида улар ҳақида барча ҳужжат сақланган, деб бўлмайди.

Бунда бизга фақат озгаки тарих (Farb манбашунослигида oral history) ёрдам беради. Озгаки тарих тарихий тадқиқот-

ларнинг тарихий-биографик усули билан бевосита боғлиқ бўлиб, у ўтмишнинг, битта шахс ёки ижтимоий гуруҳнинг психологик портретини яратиш, ҳаёт шариқларини қайта тиклаш, тавсифлаш ва таҳлил қилишга қаратилган.

Ўтмиш ҳақидаги маълумотларни авлоддан авлодга етказишнинг озгаки аниъаналари шу билан характерланади, унда инсон ўтмиш ҳақидаги хотираларини бугунги кун юзага келтирган ўз ҳис-туйғуларига асосланган ҳолда “тиклайди”.

Озгаки тарих, одатда, шу соҳага доир тадқиқотларнинг инновацион йўналиши, кундалик ҳаётга оид кўлаб фактлар, шунингдек, ўтмиш воқеаларига жамият ва шахснинг муносабати ёзма манбаларда етарли ёритилмагани натижасида пайдо бўлган.

Озгаки тарих ўтмиш билан “муносабатда бўлиш”нинг муҳим усули хотираларни йиғиш, сақлаш ва тақлим қилишдан иборат. У бир қанча фанлар, жумладан, психология, педагогика ва социология билан ҳамкорлик қилади.

Ўзбекистонлик академик Аҳмадали Аскарлов, россиялик Сигурд Шмидт, инглиз Пол Томпсон, канадалик Беннетт Эллен Маккард каби тарихчи олимларнинг таъкидлашича, **озгаки тарихда гувоҳларнинг сўзлари ва суҳбатдошлигини ҳаётини давомидида содир бўлган воқеалар ҳақидаги хотиралардан фойдаланилади. Яъни бу шахсий эсдаликлар, миш-мишлар ёки халқ аниъаналари эмас, балки ўзига хос методологияга асосланган, мутаассис тарихчи томонидан қайд этилган ва таҳлил қилинган озгаки тарих материалидир.**

Озгаки ҳикоялар ёшларнинг Ўзбекистон тарихи ҳақидаги тасаввурлари, тарихий воқеалар сабаблари ва уларнинг ишончлилигини оширади. Тарихий воқеалар ҳақидаги маълумотларни, асосан, дарслик ва фильмлардан олган ёшлар озгаки тарих ёрдамида умуман қўйилмаган ва ёзма манбаларда учрамаган билимларга эга бўлиши мумкин. XX асрнинг йирик файласуфларидан бири америкалик Сидни Хук таъкидлаганидек, агар биз тарих саҳифаларини ўқишни истасак ва улардан қочмасак, тарихий воқеалар ҳақида муқобил билимлар ҳам бўлиши мумкинлигини тан олишимиз керак.

Тарихчиларимиз ҳам ўз тадқиқотларида озгаки тарих усулларида фойдаланишмоқда. Профессор Ҳамид Зиёев тўплаган XX асрнинг 50-йиллари охири — 60-йиллари бошларида Фарғона водийсида 1916 йилги қудратли миллий озодлик кўзғолонининг омон қолган иштирокчилари хотираларини озгаки тарих усулини қўллашнинг дастлабки намунаси, деб аташ мумкин. Ҳамид Зиёев суҳбатга боришдан олдин уларнинг шахсий маълумотлари (миллати, туғилган санаси)ни ўрганади, суҳбатдошни суратга тушириб, хотираларини ёзиб олади.

Хусусан, Марғилон шаҳрида яшовчи Умархон Юсуфали Хўжаевнинг хотираларига қараганда, у ва укалари исённи ташкил қилишда муҳим роль ўйнаган. Суҳбат чоғида паст овозда: “Биз ўз ватанимизда мустакил яшаш учун курашдик”, дейди. Бироқ олимдан бу сўзларини ёзмаликни илтимос қилади, чунки бундай гапларни ёзиш ва гапириш ўша пайтда советларга қарши фаолиятда ва “миллатчилик”да айблаш учун асос бўлиши мумкин эди.

Ҳамид Зиёев Россиянинг Сибирь ўлкасида бўлган ўзбеклар борасидаги тадқиқотида ҳам озгаки тарих усулидан фойдаланади ва унинг асосида “Сибирь ўзбеклари” китобини ёзади. Сибирь ўзбеклари, табиийи, айни пайтда у ерда яшовчи бошқа халқлар билан аралашиб кетган.

Ҳамид Зиёев тўплаган оддий одамларнинг хотиралари ўша давр тарихини ўрганиш учун ноёб манба ҳисобланади. Чунки улар айтган фактлар архив ҳужжатларида мавжуд эмас. Тарихчи олим уларни пухта ва аниқ қайд этган.

Қатагон қурбонлари хотираси музейи ходимлари совет тоталитар тузуми қатагонидан омон қолган юртдошларимизнинг озгаки хотираларини ҳам тўплашган. Улар орасида барча табақа вакиллари, хусусан, кам сонли миллат ва эллар ҳам бор бўлиб, кўпчилиги ўз ҳаёти давомида қатагон даври тўғрисида ҳеч ким билан ҳеч қачон суҳбатлашмаган. Шу боис, бу маълумотлар жуда ноёбдир.

Бундан ташқари, музей ходимлари озгаки тарих усулидан фойдаланган ҳолда, мамлакатимиз тарихидаги бошқа турли муҳим воқеалар гувоҳи бўлган таниқли маданият ва фан арбоблари, руҳонийлар иштирокида ҳам тадқиқотлар ўтказган.

Бугун Иккинчи жаҳон уруши иштирокчилари ва фронт ортида меҳнат қилган ватандошларимизнинг хотираларини тўплаш ҳам жуда муҳим. Чунки вақт ўтиши билан бундай оғир дамларнинг гувоҳи бўлган юртдошларимиз сони йилдан йилга камайиб бораётти. Шу боис, бир қатор тарихчи олимларимиз ўзларини бу борадаги тадқиқотларини давом эттирмоқда.

2010-2011 йилларда Ўзбекистон Фанлар академияси Тарих институтида “Замонавий муаммолар ва озгаки тарих” (Озгаки тарих тадқиқот усуллари) Ўзбекистонда ривожлантириш) ўзбек-рус-немецкой лойиҳаси бўйича илмий иш қилинди. Лойиҳада XX асрнинг 60–80-йилларида Ўзбекистондаги кундалик ҳаётини ўрганишга доир тадқиқотлар қамраб олинди. Шунингдек, унда глобаллашув ва аҳоли миграцияси тўғрисида ҳаёт тарзи кескин ўзгариб бораётган кичик шаҳарларнинг ижтимоий-маданий тарихини ўрганишга ҳам алоҳида эътибор қаратилди.

Бироқ озгаки хотиралар бўйича тадқиқотлар фақат муайян даврлар бўйича ўтказилган, яқин тарихнинг қизиқарли воқеалари эса ўзбек тадқиқотчиларининг назаридан четда қолмоқда. Айни пайтда, афсуски, тарихий воқеаларга гувоҳ бўлган юртдошларимиз сони тобора камайиб бораётти.

Озгаки тарих энг янги тарихни ўрганишнинг замонавий усулларида бирдир. Шунинг учун бу усул Ўзбекистон мустакиллиги даври тарихини ўрганишда ҳам муҳим ҳисобланади. Зеро, янги Ўзбекистоннинг ҳам ўз озгаки тарихи бўлиши керак. Давлатимиз раҳбари таъкидлаганидек, бу даврда “Миллий тикланишдан — миллий юксалиш сари” деган даъваткор ғоя ҳаётимизга тобора чуқур кириб бормоқда. Биз айни шу

асосда халқимиз ҳаётини тубдан яхшилаш, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари, қонун устуворлиги ва ижтимоий адолатни таъминлаш, инновацион тараққиёт борасида муҳим қадамларни қўймоқдамиз. Кенг жамоатчилик, эл-юртлимиз барча ижобий ўзгаришларнинг ташаббускори ва бунёдқорига айланмоқда”.

Демак, халқимизнинг тарихчилар томонидан тўплаган шу давр ҳақидаги хотиралари биздан кейинги авлодлар учун илмий манба бўлади.

Озгаки тарихнинг яна бир хусусияти илмий жараёнда ёшларни жалб қилиш, уларни тарихни фаол ўрганишга ундаш иборат.

Озгаки тарих усули ёш тарихчиларда ахборот-коммуникация технологиялари билан ишлаш кўникмаларини шакллантиради, интервью олиш орқали уларда мулоқот қилиш, бошқаларни тинглаш, ҳушмуомалалик ва сабр-тоқат каби ҳислатлар шаклланади, маълумот олишлари учун кулай муҳит яратилади.

Озгаки ҳикоялар ёшларнинг Ўзбекистон тарихи ҳақидаги тасаввурлари, тарихий воқеалар сабаблари ва уларнинг ишончлилигини оширади. Тарихий воқеалар ҳақидаги маълумотларни, асосан, дарслик ва фильмлардан олган ёшлар озгаки тарих ёрдамида умуман қўйилмаган ва ёзма манбаларда учрамаган билимларга эга бўлиши мумкин. XX асрнинг йирик файласуфларидан бири америкалик Сидни Хук таъкидлаганидек, агар биз тарих саҳифаларини ўқишни истасак ва улардан қочмасак, тарихий воқеалар ҳақида муқобил билимлар ҳам бўлиши мумкинлигини тан олишимиз керак.

Ўшбу инновацион усулни ўзлаштиришнинг яна бир фойдали жиҳати озгаки тарихни ахборот манбаи сифатида йиғиш, ёзиш ва тартибга солиш ишларининг самардорлигини ўрганиш. Бошқача қилиб айтганда, баён қилишнинг мавзу ва шакллари жуда кўп бўлгани сабабли маълумот тўплашга барча ёш ва тоифадаги кишиларни жалб қилиш мумкин бўлади. Бу эса, ўз навбатида, тарихий мероснинг узлуксизлигини таъминлайди.

Катта авлоднинг объектив қонуният асосида ҳаётдан кетиши билан халқ тарихининг ўзгариш билан боғлиқ муайян даври ҳам мезгилга юз тутади. Улар яратган аниъаналар, кундалик ҳаёт тарзи, воқеа ва хотиралар — яқин ўтмиш ҳақидаги маълумот ва манбалар ҳам, афсуски, унутилиши мумкин.

Шу боис, мамлакатимиз раҳбари илгаридан ғоя тарих фани, яқин ўтмиш воқеалари, мустакиллик йўлида аждодларимиз берган йўқотиларини англаш, ёшларни тарихга ҳурмат руҳида тарбиялаш учун жуда муҳимдир. Президентимиз ватандошларимизнинг ҳаётини таърифи орқали яқин тарихимизни ўрганиш ва абадийлаштириш лозимлигини таъкидлади.

Модомки шундай экан, биз тарихчилар ҳозирги ва келажак авлодлар учун озгаки тарихий хотираларнинг ноёб фондини яратиш, уни доимий равишда кенгайтириш борисимиз лозим. Озгаки материаллар ва ўзбек халқининг ижтимоий хотираси манбаларини яратиш, сақлаш ва ривожлантиришни амалга ошириш, ёш олимларга тарихий тадқиқотларнинг инновацион усулларини ўргатишнинг ўқув-ўқувий базаси сифатида Ўзбекистоннинг озгаки тарихи бўйича давлат ёки жамоат тузилмаси (жамғарма ёки марказ) тузиш ҳақида ҳам ўйлаб кўриш фурсати келди, деб ўйлаймиз.

Озгаки тарих маълумотлари давлат архиви ва кутубхоналаридида махсус тарих фондлари, академик наشرлар ва мақолалар, оммавий ахборот воситалари, веб-сайтлар ва кенг аудитория учун мўлжалланган матнлар, фильмлар ва видеофильмлар, музейлардаги тематик қўрамаалардан иборат бўлиши мумкин.

Озгаки тарих Ватанимиз тарихига бошқача нуқтаи назар билан, янада чуқурроқ ва мустакил қараш имконини беради. Оилавий хотиралар, кўпни кўрган оқсоқоллар, дўстлар, маҳалладош ва, умуман, замондошлар хотиралари тарихимизга объектив муносабатни янги босқичга кўтариши, шубҳасиз.

Фахриддин Розий — УЛУҒ АЛЛОМА ВА МАШҲУР ВОИЗ

Абдувоҳид ҲОЗОВ
Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази илмий ходими

Имом Фахриддин Розий ўз илмий фаолиятида, хусусан, фалсафий рисоаларида қадимги юнон олимлари Аристотель, Гераклит, Эпикур, Демокритдан, шунингдек, Шарқнинг машҳур мутафаккирлари Форобий ва Ибн Сино асарларидан кенг фойдаланган ва уларга шарҳлар ёзган.

Олимнинг “Мифтоҳ ал-улум”, “Ниҳоят ал-улум”, “Илм ал-ахлоқ” асарларида оламни билишнинг турли йул ва усуллари, инсон доимо ўз билиминини ортира бориши зарурлиги, уни ҳиссиёт, ақл ва тафаккур орқали қўлга кириштиришнинг мумкинлиги тўғрисида муҳим ғоялар оғла сурилган.

Фахриддин Розий “Имомул-аймма” (Барча имомлар имоми), “Ал-Хатиб (Хитоб қилувчи)”, “ал-Мудаввий (Давлатчи)”, “Зиёуддин” (Диннинг зиёси) каби унвонларга эга бўлган. “Фахриддин” (Диннинг фахри) нисбаси унга дин соҳасида қилган хизматлари учун берилган. “Розий” атамаси эса унинг асли Рай шаҳридан эканини билдиради.

Райдаги диний-сиёсий низооларни сабаб ва илм-фан билан шугулланиши учун беҳавотир жой зарурати, қолаверса, бир гуруҳ олимларнинг Гургонда жамлангани ва у ердаги эътиқод эркинлиги Розийни Хоразмга етаклаб келди. Тарихий манбаларнинг хабар беришича, Хоразмда ўша даврларда ва ундан кейин ҳам диний мутаассиблик ва радикал ҳаракатлар кўп кузатилмаган. Гургонда жудуд маҳаллалари, мўътазиллийлар, бундан ташқари, шиалар, шофёрийлар, настур (христиан) ва монийликнинг йўғунлашгани) эътиқодиди кишилар бир-бирлари билан тинч-тотув яшашган.

Ун иккинчи асрда Хоразм империяси катта сиёсий мавқега эга бўлган. Унинг иқтисодий юксалишига ирригация тизимлари ва экин майдонларининг кенгайиши, Хуросон, Мовароуннаҳр ва Дашти Қипчоқ билан бўлган савдо-сотик, турмуш тараққиёти катта туртки берган. Бу давр Хоразмшоҳлар даври эди. Худди мана шу шароитда илм-фан ва маданият гуллаб-яшнади, архитектура ва ҳунармандчилик ривожланди. Бу даврда Маъвун академияси давомчиларининг бутун бир авлоди етишиб чиқди. Фахриддин Розийнинг фан оламида танилган замондошлари хоразмлик Абу Фазл Абдул Қосим Баққолий Хоразмий (ваф. 1160 й.), Абу Али Ҳасан ибн Хорис Хоразмий (XII аср), Шайх Наъимддин Кубро номи билан машҳур Аҳмад ибн Умар Хивакий (ваф. 1221 й.), илк ўрта асрда Берунийдан кейин машҳур “Хоразм тарихи” асарини ёзган Муҳаммад ибн Арслон Аббос Хоразмий (ваф. 1172 й.) номини эсга олиш билан Хоразмда илм-фан ва маданиятга қизиқиб ниҳоятда кучли бўлгани англаш мумкин.

Фахриддин Розий XII асрнинг тахминан 70-йилларида Хоразмга келди. Хоразмга келиш сабабини Розий ўзининг “Жомий ал-улум” асарининг муқаддимасида “Хоразмшоҳ Алоуддин Тақаш (1172-1200)нинг фан билан шугулланиш учун тайёрлаган, дилларга хуш ёқувчи шароити”, деб ёзган.

Хоразмга келган, Хоразмшоҳ билан бўлган учрашуви Алишер Навоийнинг “Ҳайрат ул-аброр” асарига мажозан бундай тасвирланган: “Имом Фахриддин Розий билан Султон Муҳаммад Хоразмшоҳнинг ҳаммомда ошнолик шамъин ёрутгани ва Имом сўзидан Султоннинг истиғнодин илмий ювгани.

Зумрай роз ақлига маснад нишин, Дахр шимол — умами Фахри дин. Қилди чу Хоразмин оромгоҳ, Курмагига келмади Хоразмшоҳ. Сурғоли ул улқи қадам қўймади, Илм шуқуқи муни ҳам қўймади. Шохни пушаймон қилиб эрди уёт, Лек имом айламади илтифот ...

... Имом Фахриддин Хоразмин ўзига оромгоҳ қилганида, уни кўришга Султон Муҳаммад Хоразмшоҳ келмади. Илмнинг кадр-қимматини сақлаб, бу ҳам бормасди. Шох қилмишидан уялиб, пушаймон бўлди. Лекин Имом бунга парво қилмади. Орада кўп пардани гап-сўзлар ўтди. Бир кун Имом билан Шох ҳаммомда кўришди, шох унга очилиб, бундай савол берди:

— “Эй ўз илми билан элни баҳраманд этган, қиёмат ишларидан бир хабар бер-чи. У кунни қандай машаққатлар юз беради? Ҳар бир кишининг аҳволи нима бўлади?”

— “Эй қиёмат кунини билишни хоҳлаган одам. Қиёмат ҳақидаги саволга энг монанд жой шу ҳаммомдир. У ерда шох билан гадо бир хил аҳволга тушиб, шох гадо барчаси яланғок юради. Амалдорлар, катталар ҳаммаси сенга ўхшаб, ичкарига киргач, уларнинг бору йўғи ташқарида қолади. Илму ҳунар эгалари эса менга ўхшаб нима йиққан бўлса, ўзи билан олиб кириди. Султонликдан сенга у кунни кўп фойда йўқ. Лекин менга илмим тўғрисида яхшилик кўп бўлади”.

Шундан сўнг Розий Хоразмшоҳ Тақаш томонидан ҳурмат ва шараф топади ва Хоразмда муҳим қолади. Имом Фахриддин Тақашнинг ўғли Алоуддин Муҳаммаднинг йўғи бошича ва раҳбарлиги билан, у Хоразмшоҳнинг илтимосига қўра, ўша давр мусулмон оламига маълум бўлган илмлар тахланган ва соф ҳолатда ихчамлаштириб қомус тузади.

Муҳаммад Арабий ва Ибн Касир “ал-Бидоя ван-Ниҳоя” асарига Фахриддин Розий ҳақида бундай ёзади: “У киши юздан ортиқ асар муаллифидир. Шофёрий мазаҳида унинг асарлари муҳим аҳамият касб этади. Хоразм, Бухоро, Самарқандга яшаган. Ғазнада (1185 йилгача), Ҳиндистоннинг Панжоб ўлкасида ва Хиротда фаолият юртган. Хиротда катта мадраса қурдириб, унда мударрислик ҳам қилган. У киши Хоразм ва кўлаб шаҳарларда мадрасалар бунёд қилади. Соф олтиндан 80 минг (баъзи манбаларда юз минг) динор пули, кўчмас мулкларини, чорваларни бўлган. Доимо камбағалларни, етим-есирларни йўқлаб, уларни молиявий таъминлаб турган. Шу билан бирга, фалсафа, эътиқод ва ақида борасидаги қарашлари ва ўткир воизлиги (икки тилда ваъз қилар эди) билан машҳур эди. Маърузасига шохлар, вазирлар, амирлар ва миғлаб халқ тўпланар эди. Маърузаларида исмоилийлар ва қаромилийлар қаттиқ қоралаб, уларнинг бузуқ ақидаларидан одамларни огоҳ этарди. Шу сабаб унинг шиалар, исмоилийлар ва қаромилийлардан кўлаб мухолифлари бўлган. Аллома Хиротда 1209 йили қаромилийлар томонидан заҳарлаб қурдирилган.

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН

МУАССИС:
Ўзбекистон Республикаси
Вазирлар Маҳкамаси

Бош муҳаррир: **Салим Дониёров**

“Янги Ўзбекистон” газетаси учун масъул:
бош муҳаррирнинг биринчи ўринбосари
Бахтиёр Абдусатторов

Тахририятга келган қўлёзмалар тақриз қилинмайди ва муаллифга қайтарилмайди. Газетанинг етказиб берилиши учун обунани расмийлаштириш тажрибаси жавобгар. Газета тахририят компьютер марказида сақланади. Газетанинг полиграфик жиҳатдан сифатли чоп этилишига “KOLORPAK” МЧЖ масъул.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги томонидан 2020 йил 13 январда 1047-рақам билан рўйхатга олинган.
Нашр индекси — 236 Буюртма — 2632.
42210 нусxada босилди.

Ҳажми — 3 табоқ. Офсет усулида босилган. **Қоғоз бичими А2.** Баҳоиси келишилган нархда.

“KOLORPAK” МЧЖ босмахонаси. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Яшнобод тумани, Элбек кўчаси, 8-уй.
Босмахона телефони: (71) 230-27-76

Навбатчи муҳаррир: Абдурауф Қоржоев
Мусахҳиҳ: Ойдин Абдултинов
Дизайнер: Зафар Бақиров

Манзилимиз:
100029, Тошкент шаҳри,
Матбуотчилар кўчаси, 32-уй

ЎЗА яқуни — 01:37 Топширилди — 02:10

Девонхона: (0-371) 233-70-98 Котибият: (0-371) 233-56-60 Ёшлар: (0-371) 233-57-15 E-mail: yuz-gazetasi@mail.ru